

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Форма навчання: денна

Кафедра: суспільних дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

**ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЬСЬКИХ КАДРІВ У ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ
ПЕДАГОГІЧНОМУ УЧИЛИЩІ (1945-1991 РР.)**

Виконала магістрантка 2 курсу
спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
Кобилянська Ольга Олегівна

Науковий керівник: **Адамський Віктор Романович**,
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: **Семенчук Сергій Олександрович**,
кандидат історичних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ФУНКЦІОНУВАННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УЧИЛИЩА В 1945-1971 РР.	6
1.1 Хмельницьке педагогічне училище як історико-педагогічна проблема.....	6
1.2 Вчительський персонал навчального закладу та формування учнівського контингенту.....	15
1.3 Організація навчального процесу та участь у громадських проєктах.....	23
РОЗДІЛ 2. ХМЕЛЬНИЦЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ УЧИЛИЩЕ В 1971-1991 РОКАХ	35
2.1 Вчительський персонал та учнівський контингент в нових умовах діяльності.....	35
2.2 Структурні зміни навчального закладу та функціонування навчального процесу.....	59
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	65
ДОДАТКИ	73

ВСТУП

Актуальність дослідження. «Підготовка вчительських кадрів у Хмельницькому педагогічному училищі (1945-1991 рр.)» – актуальна тема, що досліджує важливий етап розвитку освіти в регіоні. У повоєнний період Хмельницьке педагогічне училище відіграло ключову роль у відновленні та розвитку освітньої системи. Дослідження цього періоду дозволить зрозуміти особливості підготовки вчителів у складних історичних умовах, виявити фактори, що впливали на якість підготовки фахівців, та оцінити внесок училища у розвиток освіти на Хмельниччині.

Мета роботи полягає у комплексному дослідженні процесу підготовки вчительських кадрів у Хмельницькому педагогічному училищі в період з 1945 по 1991 роки. Дослідження спрямоване на виявлення особливостей організації навчального процесу, змісту освіти, а також на аналіз впливу соціально-політичних умов на якість підготовки вчителів. Актуальність теми обумовлена необхідністю збереження історичної пам'яті, а також використання досвіду минулого для вирішення сучасних завдань у галузі педагогічної освіти.

Новизна дослідження полягає у комплексній розробці теми, яка до цього часу не була предметом детального наукового аналізу. Автор прагне заповнити існуючу прогалину в історико-педагогічній науці шляхом дослідження специфіки підготовки вчителів у Хмельницькому педагогічному училищі в період радянської влади. Отримані результати можуть бути використані для подальших досліджень історії освіти в Україні та для розробки сучасних моделей підготовки педагогічних кадрів.

Об'єктом дослідження визначено систему підготовки вчительських кадрів у педагогічних училищах у другій половині ХХ ст.

Предметом дослідження є історичний розвиток системи підготовки вчительських кадрів у Хмельницькому педагогічному училищі впродовж 1945-1991 років.

Мета дослідження полягає в дослідженні та предметному аналізі розвитку системи підготовки вчительських кадрів у Хмельницькому педагогічному училищі в період з 1945 по 1991 рік.

Відповідно до теми та мети дослідження сформульовано наступні **завдання:**

1. Охарактеризувати історико-педагогічну літературу та джерельну базу з теми дослідження.
2. Вивчити історичні передумови та етапи становлення Хмельницького педагогічного училища.
3. Проаналізувати зміни в навчальних планах та програмах училища впродовж досліджуваного періоду.
4. Дослідити особливості кадрового та методичного забезпечення підготовки вчителів.
5. Проаналізувати зміни в матеріально-технічній базі училища впродовж досліджуваного періоду.
6. Оцінити результати діяльності Хмельницького педагогічного училища з підготовки вчительських кадрів та його внесок у розвиток системи освіти в Україні.

Методологічні засади дослідження базуються на принципах історизму та наукової об'єктивності. У своїй сукупності вони уможливили розкриття багатьох різнопланових питань, що становлять предметне поле нашої студії.

Методи дослідження:

- **Вивчення документальних джерел:** Аналіз архівних матеріалів, фондів Хмельницького педагогічного училища, які містять інформацію про навчальні плани, програми, кадровий склад, методичну роботу, випускників тощо.
- **Метод хронологічного аналізу:** Вивчення розвитку системи підготовки вчительських кадрів у Хмельницькому педагогічному училищі в хронологічній послідовності.
- **Метод періодизації:** Виділення основних періодів розвитку

системи підготовки вчительських кадрів в навчальному закладі.

Практична значимість дослідження полягає у тому, що окремі положення та висновки праці можна використати при організації навчального процесу педагогічних закладів вищої освіти України та написанні наукових статей і посібників з історії освіти Подільського краю.

Апробація дослідження. Основні положення й результати дослідження були представлені у тезах доповіді «Хмельницьке педагогічне училище у повоєнне десятиріччя: складний шлях відновлення» та опубліковані у збірнику матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Студентська молодь у науці» (Хмельницький, 13 травня, 2024 р.);

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків. Основний зміст роботи викладено на 64 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ФУНКЦІОНУВАННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УЧИЛИЩА В 1945-1971 РР.

1.1 Хмельницьке педагогічне училище як історико-педагогічна проблема

Освітня історія Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в період з 1921 по 2006 рік була непростю. Вищий педагогічний навчальний заклад пройшов через численні етапи, змінюючи свій статус: від педагогічних курсів до педшколи, технікуму, педучилища, педколеджу, гуманітарно-педагогічного інституту і, нарешті, академії.

Історичні обставини, що склалися в Україні після 1917 року, обумовили необхідність створення нового покоління педагогів. Спадщина царського режиму, зокрема високий рівень неписьменності, особливо гостро відчувалась на Поділлі. Тому заснування навчального закладу стало логічним кроком.

До 1917 року на Поділлі існував лише один учительський інститут у Вінниці, а створення Кам'янець-Подільського державного українського університету не повністю вирішило проблему гострої нестачі педагогічних кадрів. Тому одним із пріоритетів радянської влади стало виховання нової інтелігенції. Для цього на Поділлі було організовано численні курси підвищення кваліфікації та нові навчальні заклади, зокрема в Проскурові, де навчалось понад 700 учнів та вчителів [1, с. 10].

На підставі директиви Проскурівського парткому від 22 вересня 1921 року, в кінці вересня того ж року було офіційно засновано трирічну педагогічну школу з контингентом у 50 учнів. Школа розмістилася у напівзруйнованому приміщенні на вулиці Дворянській і розпочала свою роботу 12 жовтня.

У 1924 році трирічні педагогічні курси в Проскуріві були реорганізовані в педагогічний технікум імені Тараса Шевченка. Згодом, у 1925-1930 роках, термін навчання був продовжений до чотирьох років, а технікум став готувати вчителів для семирічної трудової школи.

У зв'язку з колективізацією та подальшими політичними подіями, технікум зазнав значних втрат. У 1935 році, через прикордонний статус міста, було прийнято рішення про його ліквідацію. Студентів перевели до інших педагогічних закладів, а директор Ф. Мартиненко очолив процес реорганізації, який, на жаль, не дозволив зберегти педагогічний колектив [1, с. 24].

У 1939 році, після об'єднання західноукраїнських земель з УРСР, педагогічна школа під керівництвом директора Пушкаренка відновила свою діяльність у Городку. Однак мирна робота закладу тривала недовго: початок Великої Вітчизняної війни перервав навчальний процес.

Друга світова війна завдала руйнівного удару по освіті в регіоні. Педагогічне училище, як і багато інших навчальних закладів, припинило свою роботу на період окупації. Викладачі та студенти долучилися до боротьби з нацизмом. Педагогічний колектив та студенти, проявивши мужність і патріотизм, стали на захист Батьківщини. Багато з них не повернулися. Після звільнення, на тлі руїн і втрат, відновило свою роботу і педагогічне училище, ставши осередком відродження освіти в регіоні. Його випускники стали першими вчителями для покоління, яке зростало у повоєнні роки.

Після звільнення Поділля від нацистських окупантів, однією з першочергових задач стало відновлення освітнього процесу. Для задоволення гострої потреби у вчителях, обласний відділ народної освіти організував річні курси з підготовки педагогів початкових класів, історії та географії. Однак, незважаючи на ці заходи, гостра потреба в кваліфікованих педагогах залишалася не задоволеною. Тому було прийнято рішення про відновлення діяльності Проскурівського педагогічного училища. Його першим

директором став Олександр Григорович Кучер, а згодом – Дмитро Пимонович Мамон [2, с. 36].

Завдяки спільним зусиллям місцевої влади та колективу училища, навчальний заклад поступово розвивався і покращував свою роботу. Кількість студентів постійно зростала, щороку на стаціонар та заочне відділення зараховували понад 100 осіб. Училище готувало вчителів початкових класів та піонервожатих. Незважаючи на відсів частини студентів під час навчання, щорічно випускалося понад 100 кваліфікованих фахівців.

З приходом Ф. Г. Гончарука на посаду директора у 1952 році розпочався новий етап в історії училища. З 1959 року заклад зосередився на підготовці вчителів початкових класів та вихователів дошкільних закладів. З 1964 року училище стало провідним навчальним закладом Хмельниччини, активно впливаючи на освітнє, культурне та громадське життя міста. Постійно вдосконалювалася матеріально-технічна база, зростав професійний рівень викладачів та кількість студентів [1, с. 39].

Наведений фрагмент дослідження детально простежує складний і багатогранний шлях розвитку Хмельницького педагогічного училища від його заснування у 1921 році до перетворення на гуманітарно-педагогічний інститут. Історія цього навчального закладу тісно переплітається з історією України ХХ століття, відображаючи як загальнонаціональні процеси, так і специфічні особливості розвитку освіти на Поділлі.

Училище відіграло вирішальну роль у формуванні нового покоління вчителів, особливо гостро необхідних після революційних потрясінь і руйнувань Другої світової війни. Незважаючи на численні труднощі, такі як зміни політичного режиму, війни, економічні кризи, училище зуміло не лише вижити, а й розвиватися, постійно підвищуючи якість підготовки майбутніх педагогів.

Таким чином, Хмельницьке педагогічне училище стало не лише навчальним закладом, а й важливим культурним та соціальним центром

регіону. Його випускники зробили значний внесок у розвиток освіти на Поділлі та в Україні в цілому.

Слід зазначити, що історія відродження та розвитку навчального закладу після Другої світової війни неодноразово ставала предметом наукових студій, авторами яких виступали провідні дослідники. Так, у музеї Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії зберігається машинопис «Історії Хмельницького педагогічного училища (1971–1990 рр.)», розбитий автором на три частини. Перший нарис обіймає період 1971–1975 рр., другий – з 1976 р. по 1980 р., а третій – аналізує розвиток навчального закладу впродовж десятиліття, з 1981 р. по 1990 р. [2]. Із нього можна почерпнути матеріал, який характеризує діяльність навчального закладу напередодні серйозних змін, пов'язаних із проголошенням незалежності України та внесенням відповідних корекцій у зміст навчально-виховного процесу.

У 1970 р. був підготовлений рукопис «Історія Хмельницького педагогічного училища 1921–1970 роки», який до сьогодні також зберігається у музеї вищого навчального закладу. Це перша праця, яка могла претендувати на системний виклад історії навчального закладу за перші п'ятьдесят років існування. Але, зрозуміло, що рукопис був виконаний у руслі марксистсько-ленінської парадигми з усіма властивими їй недоліками. При цьому надмірна увага до радянських інституцій освіти та партійних структур різного рівня позначилася не тільки на застосовуваних методологічних засадах, але й на викладі та інтерпретації суто фактичного матеріалу, що ліг в основу дослідження [3]. Приміром, відкриття Кам'янець-Подільського та Вінницького інститутів народної освіти приписується до заслуг радянської влади [3, с. 1], хоча перша інституція була урочисто відкрита за гетьманату П. Скоропадського у жовтні 1918 р., а друга – ще за царату у 1912 р.

З короткою історією навчального закладу виступила в газеті «Радянське Поділля» Л. Шумлянська. Матеріал присвячувався 60-річчю заснування педагогічного училища. Покликаний показати здобутки

радянської влади на ниві освіти, допис акцентував увагу читача на можливостях, які відкривала перед молодими людьми із робітничо-селянського середовища нова доба. Відтак це позначилося на об'єктивності викладу матеріалу [4].

У 1993 р. з цікавим матеріалом про структурні зміни навчального закладу виступив В. Ільїнський. Він доволі чітко окреслив історичні періоди, які вагомо впливали на реалізацію освітніх завдань [5].

Низка публікацій про педагогічне училище з'явилася з нагоди його 50-ти річчя від часу заснування. Зокрема, Ф. Гончарук в газеті «Радянське Поділля» проаналізував пройдений шлях, наголосивши на вагомості справи, які реалізовували викладацький склад та учні навчального закладу [6]. У газеті «Корчагінець» аналогічне завдання намагався розв'язати К. Вовченко, уже звертаючись до молоді аудиторії [7].

До 80-річчя навчального закладу співробітниками Хмельницького гуманітарно-педагогічного інституту М. Дарманським, Ю. Телячим та Л. Шумлянською було підготовлено спеціальне видання, в якому лапідарно окреслено основні віхи у поступі освітньої інституції. Хронологічно її історичну тяглість автори розділили на три періоди: роки становлення та поступу, датований 1921–1941 рр., період випробувань та звершень, який періодизовано 1945–1996 рр., та трансформаційні перетворення навчального закладу, які відбувалися впродовж 1997–2001 рр. [1].

За п'ять років, з нагоди 85-річчя заснування навчального закладу, співробітниками академії була організована Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена освітньому поступу ХГПА. Чимало авторських повідомлень розкривали різні аспекти становлення та розвитку навчального закладу. Так, Ю. Телячий виступив із повідомленням, в якому лапідарно охарактеризував ретроспекцію освітнього шляху ХГПА від трирічних курсів до академії [8].

Низку важливих тем, серед яких варто виокремити проблему укріплення матеріально-технічної бази училища у другій половині 1980-х –

першій половині 1990-х рр., добір та розстановку педагогічних кадрів, перегляд змісту роботи усіх ланок методичної служби, яка вагомо впливала на діяльність предметно-методичних комісій, стали предметом аналізу М. П. Мельника [9].

Вагоме місце в роботі конференції зайняла проблема структурних перетворень в навчальному закладі. Зокрема, Л. С. Пісоцька проаналізувала зміни, які зазнав дошкільний відділ у процесі своєї історичної реорганізації. Дослідниця виділяє наступні періоди в діяльності дошкільного відділу:

- 1930–1941 рр. – становлення і стабільна діяльність;
- 1941–1960 рр. – припинення діяльності;
- 1960–1968 рр. – відродження діяльності відділу;
- 1968–1999 рр. – стабільна діяльність, активне створення навчально-матеріальної бази для підготовки фахівців [10, с. 12].

Аналізуючи функціонування кафедри шкільної педагогіки та психології в структурі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, І. Шоробура значну увагу приділяє питанням історичної ретроспекції навчального закладу, зосереджуючись, зокрема, на тих змінах, які відбувалися в період 1945 – 1991 років [11].

Чимало студій з історії навчального закладу присвячено професорсько-викладацькому складу. У 2006 р. співробітниками Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії був реалізований проєкт, що висвітлював історію закладу крізь призму персоналій. У перший том видання увійшло 54 біографічних нариси про викладачів Хмельницького педагогічного училища. Книгу відкриває короткий нарис про історію навчального закладу за авторством В. Береки, В. Плахтій та Ю. Телячого [12].

У виданні представлені життєписи та етапи професійної діяльності видатних діячів навчального закладу. Так, низку публікацій про колег вмістив П. Брижак, проаналізувавши професійний досвід О. Бінницької [13], Г. Бучківської [14], Г. Дорош [15], М. Мельника [16], Л. Пісоцької [17],

Г. Сігінішіної [18], В. Толстих [19], І. Ящук [20] та інших видатних діячів освіти.

Етапам освітньої діяльності М. П. Мельника присвятив свою розвідку П. Г. Брижак і в іншому виданні. Особливу увагу дослідник звертає на той життєвий та фаховий відрізок шляху, коли йому довелося у 1985 р. очолити Хмельницьке педагогічне училище. На цій посаді він сповна проявив свої організаторські та педагогічні вміння [21].

На цьому ж науковому форумі з повідомленням про життєвий шлях та професійну діяльність Л. Машкіної виступили Н. Казакова та А. Кащук [22], а Л. Дитинник присвятила свій виступ бібліотеці навчального закладу. Аналізуючи інформаційно-комунікативні технології сучасності автор доходить висновку, що останні надають значно більше простору і можливостей для організації навчального процесу у порівнянні з традиційними освітніми моделями, позаяк кожен студент має можливість повноцінної взаємодії як з колегами, так і з викладачем [23].

Чимало цікавого та змістовного матеріалу про історію Хмельницького педагогічного училища було опубліковано в матеріалах всеукраїнської науково-практичної конференції, започаткованої в навчальному закладі під загальною назвою «Духовні витоки Поділля». Так, І. Шоробура, аналізуючи розвиток Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в освітньому просторі Подільського краю, присвятила увагу і досліджуваному нами періоду [24], Л. Машкіна та Н. Казакова спеціально розглянули інститут педагогічної практики в історичній ретроспекції навчального закладу [25], а В. Островий проаналізував основні етапи біографії М. Мельника [26].

У 2010 р. побачила світ книга із серії «Вища педагогічна освіта і наука України: історія сьогодення та перспективи розвитку», присвячена Хмельницькій області. Головою редакційної ради цього багатотомного видання виступає доктор філософських наук, професор, академік НАН України, Президент НАПН України В. Кремінь. Редакційну колегію тому, яка висвітлює розвиток освіти і науки на Хмельниччині, очолив доктор

історичних наук, професор О. М. Завальнюк. Характерні риси педагогічної освіти Хмельницької області у цьому виданні висвітлюються в площині історії розвитку, природно-географічних і екологічних умов нашого краю. Послідовно розкрито багатство інтелектуально-культурного потенціалу Хмельниччини в єдності науки і культури. Простежено історичний розвиток педагогічної освіти Хмельницького краю, показаний громадсько-педагогічний рух в ХХ столітті, боротьба передових сил за перетворення педагогічної освіти і науки Хмельницької області на демократичних засадах. У цьому руслі представлено матеріал за авторством І. Шоробури та Ю. Телячого про освітньо-науковий поступ Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії [27, с. 337–357].

До 100-літнього ювілею вищого навчального закладу науковими співробітниками було реалізовано ще один гуманітарний проєкт, присвячений Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії [28]. У виданні охарактеризовано загальний поступ навчального закладу в освітньому просторі України, а також проілюстровано діяльність його важливих структурних підрозділів.

З нагоди 100-літнього ювілею в навчальному закладі була проведена науково-практична конференція, спеціально присвячена історії академії. На ній було виголошено низку цікавих та змістовних доповідей з даної проблематики. Так, І. Шоробура проаналізувала віхи навчального закладу за період з 1921 по 2021 рік [29].

Окремо через призму історичної ретроспекції розглянута діяльність структурних підрозділів академії. О. Поліщук зосередився на аналізі навчально-наукової праці [30], Л. Пісоцька проаналізувала окремі факти з історії факультету дошкільної освіти [31], Н. Олійник зосередилася на аналізі становлення гуманітарного факультету [32], В. Адамський, Б. Крищук та В. Крищук розглянули проблему організації навчального процесу в педагогічному училищі у післявоєнний період [33], В. Адамський та Г. Мельник проаналізували фонди архівного відділу Хмельницької міської

ради в контексті історії навчального закладу у добу пізнього сталінізму [34].

Провідні краєзнавці Хмельниччини Ю. Блажевич та А. Роздобудько виступили на персональну тематику, підготувавши змістовні матеріали про директорів навчального закладу Д. Мамона та Ф. Гончарука [35], О. Завальнюк та В. Прокопчук – про доктора історичних наук, професора Ю. Телячого [36], Г. Яківчук – про І. та О. Попиків [37]. Директор бібліотеки академії Л. Дитинник проаналізувала 100-річний шлях становлення та розвитку бібліотечного підрозділу [38].

У 2022 р. на черговій науково-практичній конференції знову були підготовлені змістовні доповіді з нашої проблематики. Так, А. Вермінська виступила з темою «Проскурівське педагогічне училище у 1945–1953 рр.: структура, навчальний процес, матеріальна база» [39], а О. Кобилянська проаналізувала заочну форму навчання у цей же період [40].

Із 2006 р. в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії щорічно проводяться педагогічні читання, приурочені пам'яті видатного організатора освітньої справи М. Дарманського. На цій площадці почасти також пропонуються змістовні розвідки, які безпосередньо або бодай опосередковано відносяться до нашої проблематики. Так, на других читаннях П. Брижак виступив з темою про Хмельницьке педагогічне училище як лідера Західного педагогічного регіону [41]. На цьому ж форумі В. Войтенко проаналізував пріоритетні напрями розвитку освіти Хмельницької області у роки перебудови, де спирався на фактичний матеріал з історії Хмельницького педагогічного училища [42].

Отже, аналіз історико-педагогічної літератури із заявленої теми дозволяє зробити висновок про те, що в новітній історіографічний період дослідниками накопичено чимало цікавої та змістовної інформації з історії Хмельницького педагогічного училища. Мусимо визнати, що рівень наукової розробки окремих питань заслуговує на серйозне до себе ставлення. Передусім це відноситься до визначеності хронологічних етапів розвитку навчального закладу, персоніфікації його викладацького складу та

студентського контингенту, окреслені навчальних дисциплін, які опановували слухачі у різні історичні періоди розвитку закладу та чимало інших. Проте, знову ж таки змушені констатувати, що на сьогодні залишається низка проблемних питань, які чекають свого подальшого дослідження та концептуального осмислення. Цей фактор, наразі з іншими вагомими для нас чинниками, зумовив потребу провести значну евристичну роботу із пошуку матеріалів з метою комплексного дослідження історії Хмельницького педагогічного училища у другій половині ХХ ст.

1.2 Вчительський персонал навчального закладу та формування учнівського контингенту

Після звільнення Поділля від нацистських окупантів у 1944 році гостро постало питання відновлення освіти. Нестача кваліфікованих вчителів стала однією з найгостріших проблем. Для її вирішення було прийнято рішення про відновлення та розширення Проскурівського педагогічного училища. Цей навчальний заклад взяв на себе відповідальність за підготовку нового покоління педагогів для потреб відновлюваної освітньої системи.

Період з 1945 по 1970 роки був часом відродження та активного розвитку Хмельницького педагогічного училища. Навчальний заклад, зазнав значних руйнувань під час війни. Перші повоєнні роки були присвячені відновленню матеріально-технічної бази, пошуку нових приміщень та формуванню нового педагогічного колективу.

Училище мало адаптуватися до вимог радянської системи освіти, яка робила наголос на ідеологічному вихованні та підготовці вчителів, які були б лояльними до комуністичної партії. На чолі училища стали Олександр Григорович Кучер, а згодом Дмитро Пимонович Мамон. Для розміщення училища було виділено приміщення школи № 2 по вулиці Т. Шевченка [43, арк. 3].

У 1945-1946 роках педучилище вдалося забезпечити кадрами

викладачів, які відповідали своєму призначенню. У звітах за той період вказується, що викладацький склад педучилища характеризувався високим рівнем професіоналізму та постійним прагненням до самовдосконалення. Викладачі регулярно оновлювали свої знання, читаючи фахову літературу та беручи участь у наукових заходах [додаток А].

Підготовка вчителів була тісно пов'язана з ідеологією комуністичної партії. Важливе місце у навчальному процесі займали політичні дисципліни, такі як історія КПРС, діалектичний матеріалізм та ін. [44, арк. 5].

Викладачі педучилища приймали активну участь у громадсько-політичному житті училища і міста, в методичній роботі інституту удосконалення кваліфікації вчителів. Так, директор училища Д. Мамон працював завідуючим агітпунктом при виборчій дільниці, а викладачі навчального закладу Г. Гелібтерман, О. Равицька, Несін, Козовой, Собоной і Дзіно більше 2-х місяців працювали агітаторами серед неорганізованого населення [43, арк. 21].

У наступні роки педагогічну підготовку студентів забезпечував колектив з 27 викладачів. Серед них переважали викладачі з вищою освітою (20 осіб), також були викладачі з незакінченою вищою (3 особи) та середньою спеціальною (4 особи) [45, арк. 7]. На початку 1948-1949 навчального року викладацький склад поповнився новими фахівцями, зокрема, викладачем російської мови та літератури К. Ю. Мамченко та двома викладачами музики й співів – Г. Ю. Шульгіним та П. М. Лопатіним [46, арк. 4].

За два роки в навчальному закладі уже були створені предметно-методичні комісії викладачів мови, літератури, математики, співів і музики. З решти предметів цього досягти не вдалося, позаяк дисципліну представляв лише один викладач. Предметні методичні комісії розглядали календарні плани, заслуховували доповіді.

Особлива увага приділялася взаємовідвідуванню уроків та проведенню відкритих занять. Зокрема, вчителі мали змогу побувати на уроках

досвідчених колег – В. Дибського, Г. Гелібтермана, Д. Кліга та інших. Також на початку 1948-49 навчального року в педучилищі було проведено шість відкритих уроків: 2 з української мови, 2 з російської мови, один з української літератури, один з арифметики, з наступним обговоренням їх на методичному об'єднанні [46, арк. 38-39].

Постійними працівниками училища, не враховуючи директора і завуча, в училищі працювало 19 викладачів, ще 4 викладачів – по сумісництву. На початку 1949/50 навчального року вибув у зв'язку з сімейними обставинами викладач російської мови та літератури В. Дибський. На його місце було призначено Б. Петропавловського.

Всі викладачі складали на кожний місяць індивідуальний план роботи над підвищенням свого ідейно-політичного рівня і подавали його на затвердження директорові. Директор і завуч періодично викликали викладачів для індивідуальної бесіди з питань, над якими вони працювали.

Найкращу успішність слухачів у 1950-51 навчальному році забезпечували викладачі Д. Кліг, Р. Манденблат – викладачі математики, Г. Гелібтерман, О. Равицька – викладачі української мови, Р. Горностанська – викладач історії, С. Черемко – викладач анатомії і фізіології, О. Нагайчук – викладач хімії, П. Гудзь – викладач фізики, Л. Вишнівська – викладач педагогіки і психології. Слухачі, які навчалися у цих викладачів, добре засвоїли програмовий матеріал. Відповіді їх завжди були глибокі, змістовні та логічно осмислені [47, арк. 8].

Викладачі педучилища були охоплені марксистко-ленінським знанням. 12 із них навчалися у вечірньому університеті марксизму-ленінізму. 5 викладачів (Гончарук, Горностанська, Вишнівська, Дзіно, Галкін) успішно закінчили вечірній університет. Частина викладачів самостійно вивчали працю Й. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР», на тему якої в училищі було проведено 3 теоретичних конференції. З метою підвищення рівня педагогічних знань викладачів було організовано заслуховування доповідей на педагогічні теми на засіданнях предметних комісій [48, арк. 24].

Активно працювала секція класних керівників, яка провела 10 засідань і розглянула низку питань. Серед них «Аналіз планів виховної роботи на перше півріччя», «Вивчення матеріалів ХІХ з'їзду партії з слухачами в групах», «Методи вивчення слухачів в училищі і на дому», «Робота класного керівника по керівництву роботою комсомольської групи» та ін. [48, арк. 26].

Станом на 1951-1952 навчальний рік педагогічне училище повністю було укомплектовано педкадрами. На наступний рік заклад потребував ще 2 викладачі із спеціальних предметів: «1-го ігровика та 1-го гімнаста».

Всі викладачі в основному працювали сумлінно. За рівнем освіти і досвідом роботи усі вони відповідали радянським вимогам. Викладачі зі спеціальних предметів також мали вищу освіту, але більшість з них працювали перший рік. Всього викладачів – 30 осіб, з них: з вищою освітою – 28, з середньою 2.

З першого вересня 1951 р. було чітко визначено, як буде підвищувати свій ідейний рівень кожний викладач. 9 викладачів вчилися у вечірньому університеті марксизму-ленінізму, серед них директор педучилища Д. Мамон, завуч В. Комаровер, викладачі Р. Горностанська, П. Гудзь, Л. Вишнівська, Дзіно, Дем'янчук, Галкін, Б. Петропавловський [47, арк. 18].

5 осіб вивчали твори В. Леніна та Й. Сталіна за програмою першого року навчання. Серед них Босенко, Абанін, Нагайчук, Козачук, Сова. Найкраще на цій ділянці працювали Босенко, Абанін та Нагайчук. Не закінчив програми Сова, позаяк його було призвано до лав Радянської Армії.

У серпні 1952 року посаду директора училища посів Федір Григорович Гончарук. Головним завданням директора стало вивчення і перевірка якості навчання з кожного предмету. В справі контролю за роботою викладачів він застосовував такі форми, як відвідування окремих уроків, проводив загальну перевірку навчально-виховної діяльності викладача. Кожен відвіданий урок аналізувався і зауваження записувались в окремий зошит, спеціально заведений на кожного викладача. Після відвідування уроку велась особиста бесіда з викладачем, в якій вказувалось на позитивні і негативні сторони

уроку або ряду уроків і давались поради. Така форма роботи давала можливість вивчати досвід кращих, досвідчених викладачів і надавати допомогу молодим. За навчальний рік директором училища було відвідано і проаналізовано 187 уроків [48, арк. 31].

Загалом розуміння освітнього рівня викладацького складу навчального закладу можна скласти за наступними характеристиками на них:

«Гелібтерман Григорій Ісакович, 1900 року народження, єврей, освіта вища, стаж педроботи 27 років, викладач української мови і літератури.

До роботи відноситься сумлінно. Уроки проводить на високому ідейно-політичному і науковому рівні. Самостійно вивчає працю Й. В. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР». Домігся сталих знань слухачів...

Кліг Давид Маркович – викладач математики, 1920 року народження, єврей, б/п, освіта вища, стаж роботи 11 років. Добре знає свій предмет, працює над підвищенням свого ідейно-теоретичного рівня. Самостійно вивчає працю Й. В. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР». Забезпечив сталу успішність слухачів. Пасивний до громадської роботи» [48, арк. 35].

Наступного року дані про викладачів майже не змінились. Всього було 27 викладачів, із них 1 працював за сумісництвом. За освітою: з вищою – 26, з незакінченою вищою – 1. За стажем роботи: до 5 років – 15, від 5 до 10 років – 5, від 10 до 25 – 5, більше 25 років – 2. За партійністю: членів КПРС – 3, членів ВЛКСМ – 9 [49, арк. 15].

Станом на 1966-1967 навчальний рік педагогічний колектив ще більше зміцнів, став стабільнішим. Викладачі у переважній своїй більшості мали значний досвід роботи з учнями, які прийшли в училище з виробництв, та тими, що вступили в нього після 8 класу. Навантаження становило 18-24 години на тиждень (включаючи педагогічну практику). На наступний 1967-68 навчальний рік була потреба в трьох викладачах музики [51, арк. 12].

В цілому колектив відповідав вимогам викладання в училищі, був здатним забезпечити якість знань та умінь учнів. За оцінками адміністрації

навчального закладу у політичному відношенні колектив вирізнявся здоровим характером та працездатністю. Та все ж дирекція і партійна організація змушені були приділяти значну увагу питанням підвищення педагогічної і наукової кваліфікації працівників.

Завдяки відновленню економіки та зростанню народжуваності, збільшувалася потреба у вчителів, що призвело до зростання контингенту студентів училища. На початку 1945 року в педучилище було прийнято 181 слухача, з них на 1-й курс 123, і на 3-й – 50 [43, арк. 11].

Загальна підготовка вступників була надзвичайно низькою. Мова слухачів була багата на помилки, які переважно залежали від місцевої говірки – «злапала, здочком, з водом» тощо. Наступного навчального року на I-III курси поступило 318 заяв від бажаючих стати слухачами училища. З них 35 відмінників були зараховані без іспитів. На початку навчального року було 130 слухачів на I-му курсі, 103 слухачі – на II-му курсі, 29 слухачів – на III-му курсі [45, арк. 13].

Для збереження контингенту учнів була організована матеріальна допомога слухачам, покращено і здебільшого обіди в їдальні, покращено умови для проживання в гуртожитку.

У 1947 році до педучилища надійшло 388 заяв. З них на 1-й курс 362 заяви, в т. ч. 64 від відмінників та на старші курси 16 заяв. Всього прийнято на перший курс 108 осіб, в тому числі відмінників 64. Проте загальний розвиток більшості вступників був все ще низьким [45, арк. 20].

У зв'язку з реорганізацією в 1949 році педучилища в педагогічне училище фізичного виховання і вимогою прийняти не менше 70% загального складу юнаків, набір на перший курс було забезпечити дуже важко [46, арк. 7]. Реорганізація, проведена в червні місяці, і вся попередня підготовча робота з набору слухачів (виїзди на екзамени в 7-мирічні школи, листи директорам та завідуючим районними відділами народної освіти, різні оголошення) вже не могла відіграти такого значення, якого їй надавалося. Крім того, контингент юнаків, які закінчували сьомі класи був значно

меншим, ніж дівочий. Отже, довелося допускати до екзаменів тих, хто закінчив школу рік-два тому назад.

Слід відзначити, що вимоги до вступників не занижувались, але поступали головним чином ті, хто мав переважно знання, які оцінюються балом «3».

Із року в рік у педучилищі прослідковувалась позитивна динаміка щодо збільшення студентського загалу. Якщо на 1945-46 навчальний рік кількість студентів стаціонарної форми навчання становила 262 слухача, то у 1950-51 навчальному році їх було уже 380. Для збереження контингенту колективом педучилища систематично проводилися певні заходи, зокрема, викладачі працювали з невстигаючими слухачами і тим самим запобігали відсіюванню через неуспішність; покращувались матеріально побутові умови в гуртожитках; систематично надавалась матеріальна допомога слухачам через профспілкову організацію; з кожним слухачем, який планував залишити навчальний заклад, проводилися індивідуальні бесіди класним вихователем, завучем та директором; проводилось листування з батьками [48, арк. 14].

Згідно затвердженому плану у 1951 р. на перший курс було прийнято 90 слухачів. Ще 11 вступило на старші курси. При цьому було подано 288 заяв для вступу, в тому числі від відмінників 19. До складання вступних екзаменів було допущено 231 особу, з'явилося на екзамени 193, а видержало екзамени 93 вступники [47, арк. 15]. Загалом в училищі загальна кількість слухачів зменшилась, оскільки відбувалася мобілізація юнаків I-II курсу до лав Радянської Армії.

Для збереження сталого контингенту слухачів адміністрацією систематично проводилась певна робота. До неї слід віднести:

а) проведення занять із невстигаючими слухачами, що мало запобігти значному відсіву учнів через неуспішність;

б) покращувались матеріально-побутові умови слухачів, зокрема створювалися кращі житлові умови в гуртожитках;

в) малозабезпеченим учням надавалась матеріальна допомога через профспілкову організацію;

г) вчителями та адміністрацією училища систематично роз'яснювалося значення нового профілю – викладача фізичного виховання;

д) класні вихователі та адміністрація систематично листувалися з батьками слухачів і там самим запобігали відсіву учнів [47, арк. 16].

Станом на початок 1953-1954 навчального року в училищі перебувало на обліку 325 слухачів, в тому числі 108 юнаків і 217 дівчат. На першому курсі навчалось 90 слухачів, на другому 89, на третьому – 91 і на IV – 55. На кінець року дана цифра зазнала незначних корекцій через той факт, що частина учнів вибула з різних причин, а окремі слухачі прибули. Отже, на кінець року в училищі було 318 слухачів, в тому числі на першому курсі 88, на другому – 87, на третьому – 88 і на четвертому – 55 [49, арк. 15]. Ці дані були характерними і в наступні роки [50, арк. 23].

У 1966-1971 роках в училищі функціонувало 24 групи, з них 16 на відділі підготовки початкових класів школи та 8 – на дошкільному вихованні. Навчальний заклад повністю виконав народногосподарський план підготовки молодих спеціалістів. Були виконані програми з усіх предметів та по всіх курсах. Як наслідок, розподіл випускників училища на роботу був проведений в повній відповідності з планом та вказівками Міністерства освіти УРСР [52, арк. 54].

Загалом період з 1945 по 1970 роки був часом відродження та розвитку Хмельницького педагогічного училища. Незважаючи на всі труднощі, училище виконувало важливу роль у підготовці вчительських кадрів для регіону.

Незважаючи на значні руйнування та кадровий дефіцит, училище швидко відновило свою діяльність і стало одним із головних центрів підготовки педагогічних кадрів на Поділлі.

Повоєнна робота училища переживала складний процес відбудови. Було відновлено освітній потенціал, збільшувалась кількість вчителів.

Матеріальні труднощі істотно впливали на навчально-методичне та кадрове забезпечення. Навчальний процес загалом спрямовувався на формування однастайності, уніфікованого світогляду, колективістських цінностей, дозованої самостійності. Освітня політика здійснювалася через організаційні, регулятивні, контролюючі, процесуальні заходи.

Навчальний процес був тісно пов'язаний з ідеологією того часу, що знаходило відображення в навчальних програмах та виховній роботі. Приділялась значна увага підвищенню кваліфікації викладачів, організовувались різноманітні форми методичної роботи.

На початковому етапі існували проблеми з підготовкою вступників, що було пов'язано з низьким рівнем загальної освіти в регіоні. Проте з роками матеріально-технічна база училища покращувалася, що сприяло підвищенню якості навчання.

1.3 Організація навчального процесу та участь у громадських проєктах

За умов радянської тоталітарної дійсності, Хмельницьке педагогічне училище мало адаптуватися до нових вимог радянської освіти, яка базувалася на ідеологічній обґрунтованості навчання та лояльності випускників до комуністичної партії. Керівництво училищем очолили спочатку Олександр Григорович Кучер, а згодом Дмитро Пимонович Мамон. Для розміщення навчального закладу було обрано будівлю школи № 2 на вулиці Тараса Шевченка [43, арк. 3].

Будинок педучилища, складався з двох поверхів. У ньому знаходилося 9 навчальних класів, фізкультурний зал, а також приміщення, які через відсутність належних умов були переобладнані під гуртожиток та їдальню. Для навчального процесу обладнані педагогічний, мовно-літературний, природничий та фізичний кабінети. Однак, військово-фізкультурний кабінет, розташований в окремій кімнаті, не відповідав сучасним стандартам.

Адміністративні приміщення (учительська, кабінет директора, бухгалтерія) розміщувались в невеликих кімнатах.

Значний вплив на рівень засвоєння знань мала недостатня підготовка слухачів, зокрема з російської мови. Деякі студенти взагалі не володіли цією мовою. Серйозною проблемою була гостра нестача підручників: часто один підручник використовували від 15 до 20 студентів. Ситуація з наочними посібниками була також критичною. На початку навчального року училище взагалі не мало жодного наочного приладдя. Учні та викладачі були змушені самостійно виготовляти необхідні матеріали. Матеріальне забезпечення з музики було настільки низьким, що училище мало лише дві скрипки [44, арк. 5].

Оскільки більшість студентів повернулися до навчання після тривалої перерви, часто ускладненої репатріацією з німецької неволі, викладацький колектив поставив перед собою завдання проведення інтенсивної політичної роботи. Ця робота базувалася на марксистсько-ленінській ідеології та включала лекції про «важливі» історичні події, такі як «Жовтнева революція», «Сталінська конституція», «смерть Леніна» та «героїзм Червоної армії» [45, арк. 5].

Основним завданням викладачів було не тільки передати студентам знання, але й сформувані у них комуністичні погляди. Ідеологічна робота проводилася як на уроках, так і в позаурочний час. Особлива увага приділялася студентам, які повернулися з німецької неволі.

Вступні іспити 1948 року показали, що рівень підготовки абітурієнтів значно покращився порівняно з попередніми роками. Більшість вступників успішно написали диктант. Однак, аналіз робіт виявив ряд недоліків у знаннях з української мови. Абітурієнти часто припускалися помилок у правописі, не володіли достатнім словниковим запасом та мали труднощі з побудовою складних речень [46, арк. 6].

Наказом Міністерства вищої освіти СРСР № 150/п від 6-10 червня 1949 р. Проскурівське педучилище реорганізовано в педагогічне училище

фізичного виховання. Проте, матеріальна база, враховуючи специфіку училища фізичного виховання, не задовольняла якісного виконання навчального плану і програм. В училищі були відсутні спортивні зали – ігровий і гімнастичний, спортивні площадки, спортивні городки, водний басейн, бігові доріжки.

Заняття із спеціальних предметів, спортивної і художньої гімнастики, спортивних і рухливих ігор, легкої атлетики, плавання проводилися в різних місцях, орендованих училищем. Навчальний заклад також незадовільно забезпечувався спеціальним обладнанням і спортивним інвентарем: перекладинами, бруссями, булавами, матами, лижами, коньками [46, арк. 6].

У 1950-51 навчальному році було обладнано педагогічний кабінет, виготовлені наочні приладдя з педагогіки, психології, історії, конституції, мови, арифметики, фізкультури, музики. Крім педкабінету, в училищі функціонував фізичний, природничий, фізкультурний, математичний та музичний кабінети [47, арк. 32].

Свого фізкультурного залу педучилище не мало, тому було орендовано зал добровільного спортивного товариства «Спартак». Він був просторим та відповідав вимогам навчання фізкультури. Однак він знаходився за півтора кілометра від навчального корпусу, а відтак слухачі витрачали багато часу на переходи.

Теоретичні знання слухачі мали змогу застосовувати на практиці, але у межах «радянської форми демократії». Випускники добре оволоділи арифметикою, рідною мовою, історією ВКП(б), які викладали Д. Кліг, Г. Гелібтерман, О. Равицька та Р. Горностанська. Викладачі особливу увагу звертали на індивідуальну роботу з слухачами. Невстигаючі одержували індивідуальні завдання, проводилась систематична допомога цим слухачам і це дало можливість до мінімуму звести неуспішність [48, арк. 24].

Викладачі педучилища вели індивідуальний облік знань слухачів, на кожну незадовільну оцінку, виставлену слухачам, вони завжди могли дати повну характеристику. Також у полі їхнього зору завжди перебувала

інформація про теми, підтеми, розділи програми, які слухач знав погано, над чим треба працювати, щоб одержати позитивну оцінку.

Велика увага в училищі приділялася розвиткові художньої самодіяльності. В другому півріччі 1950-51 навчального року було запрошено нового керівника співів та хору В. Зайгермана, який зумів прищепити слухачам любов до музики. Того ж року в училищі був підготовлений хор із 120 студентів, танцювальна група із 20 слухачів, оркестр народних інструментів із 30 осіб. Для покращення роботи народної самодіяльності було введено обов'язкові дві години занять на тиждень. По вівторкам та четвергам займався училищний хор. Крім того, слухачі навчального закладу систематично брали участь у зведеному хорі міста під час свят [47, арк. 46].

Для удосконалення кваліфікації слухачів з окремих предметів в училищі було створено предметні гуртки. Протягом 1948-49 навчального року працювали такі гуртки: історичний, педагогічний, літературний, природничо-географічний, струнний, хоровий, у 1950-51 навчальному році до них додалися математичний, гімнастичний, фізичний та фотогурток. Кожний слухач міг працювати тільки в одному предметному гуртку і в одному із гуртків художньої самодіяльності. За визнанням адміністрації навчального закладу найкраще працювали літературний (керівник Г. Гелібтерман), математичний (Д. Кліг) та фізичний гурток (П. Гудзь) [46, арк. 48-49]. У серпні 1951 р. педучилищу було передано будинок колишньої синагоги по вулиці Пекарській № 8, який пристосували під спортивний зал.

Порівняно з минулими роками покращилися умови проживання слухачів в гуртожитках. Їх забезпечували ліжками та постільною білизною. Дві кімнати відвели під побутові потреби. З метою забезпечення виконання санітарно-гігієнічного мінімуму в гуртожитках, дирекція училища оголосила конкурс на кращу кімнату.

Продовжував зростати книжковий фонд бібліотеки. У 1951-1952 навчальному році він становив 13215 примірників, у 1952-1953 – 15232.

Проте залишалася актуальною проблема незадовільного забезпечення бібліотеки окремими підручниками з анатомії й фізіології людини для педучилищ фізвиховання, з спецпредметів фізвиховання, з історії педагогіки, психології тощо [48, арк. 25].

У 1951-1952 навчальному році більше, ніж коли, вівся індивідуальний облік знань кожного слухача. На кожну незадовільну оцінку негайно реагувала дирекція, класні керівники, а потім громадські організації училища. Хоча в основному успішність виросла, але все ж і на далі неуспішність вагомо позначалася на рідній та російській мовах, особливо низькою була письмова грамотність слухачів 1, 2, 3 курсів і навіть на випускному IV курсі 4 слухачі не справились з екзаменаційною роботою з російської мови у викладачів Матющенко і Петропавловського.

На початку 1950-х рр. у навчальному році було вперше організовано секції по акробатиці і художній гімнастиці. В них навчалася 85 слухачів. Цього ж року 176 слухачів училища взяли участь в загальних змаганнях з легкої атлетики УРСР. В результаті змагань вони зайняли I місце і були нагороджені призом міського комітету в справах фізичної культури і спорту [47, арк. 38-40].

За 1952-1953 навчальний рік в училищі було підготовлено 101 слухача по III розряду, 10 слухачів – по II розряду і 41 – по юнацькому розряду [8, арк. 40]. Ці показники покращились у 1952-1953 навчальному році – 142 слухачі отримали III розряд, 19 – II розряд та 96 – юнацький [48, арк. 18].

Проскурівське педучилище здійснювало підготовку вчителів старших піонервожатих. На відділі у 1950-51 навчальному році навчалася 55 слухачів III-IV курсів. В групах проводилася робота із виховання слухачів, систематично читались політінформації. Раз на місяць виходили газети «Старший вожатий», «Вожатий». За навчальний рік були прочитані лекції та проведені бесіди в класах на теми: «Про дружбу і товаришування», «Про педагогічну діяльність Макаренка», «Про наступний перехід від соціалізму до комунізму», «СРСР – оплот народів в боротьбі за мир і безпеку» [47, арк.

71].

Весняна екзаменаційна сесія 1952-53 навчального року показала значне поліпшення стану грамотності слухачів з української мови, задовільні знання граматичних правил і законів, уміння виконувати граматичний розбір. Переважна більшість слухачів добре засвоїла програмний матеріал з історії СРСР. Натомість незадовільні знання слухачі показали із курсу педагогіки. Причиною тому слугувало не належне викладання, відірване від життя школи. За оцінкою адміністрації, особливо поганими були знання слухачів з розділу піонерської роботи [48, арк. 13].

Невисокі показники були і з спеціальних предметів – гімнастики, легкої атлетики, спортивних ігор. Особливо важко слухачами засвоювався теоретичний матеріал. Це пояснювалося, в першу чергу, молодосвідченістю більшості викладачів цих предметів, вони працювали лише по 1-2 роки. До того ж методичної літератури, яка б висвітлювала досвід викладачів із спеціальних предметів практично не було. Втім, у 1952-53 навчальному році 60 слухачів склали державні екзамени і рішенням Державної кваліфікаційної комісії їм було присвоєно звання вчителя фізичного виховання 5-7 класів семирічної і середньої школи [48, арк. 15].

Окрім класних занять із спеціальних предметів, в позаурочний час проводилась секційна робота серед слухачів педучилища. Працювали секції з легкої атлетики, лижного спорту, гімнастики, спортивних ігор, фехтування, штанги, мотокружок, стрількова секція.

Слухачі педучилища брали участь в міських та обласних змаганнях. Зокрема, на першій обласній профспілковій спартакіаді студент педучилища Перехрестюк побив рекорд області по прижках з шестом і встановив новий рекорд з результатом 3 м 15 см, слухач Супрун зайняв перше місце з бігу на 400 м і став чемпіоном області 1951 р. [47, арк. 39].

В училищі за 1952-1953 навчальний рік успішність зросла. На кінець року з 281 слухачів не встигало 15. 160 слухачів склали весняні екзамени на «4» і «5». 60 слухачів склали державні екзамени і рішенням Державної

Кваліфікаційної Комісії їм присвоєно звання вчителя фізичного виховання 5-7 класів семирічної і середньої школи. Один випускник – Холод одержав диплом з відзнакою [48, арк. 23].

В училищі працювали гуртки: співочий, домровий, літературний, історичний, географічний, хімічний, педагогічний, фізичний. Гуртковою роботою були охоплені всі слухачі. Літературний, історичний, географічний, хімічний гуртки випускали свої стінгазети.

В училищі було випущено 19 загальноучилищних стінгазет «Майбутній педагог», 10 гумористичних газет. Кожна група випускала свої стінгазети. В училищі до дня преси був оголошений конкурс на кращу стінгазету. Переможців відзначено.

Навчальний план і програми за 1953-1954 навчальний рік з усіх предметів і на всіх курсах в основному були виконані. Недовиконання кількості навчальних годин фіксувалося на I курсі з плавання [49, арк. 23].

Підсумки за навчальний рік по 1-3 курсах показали, що успішність слухачів в порівнянні з минулим роком покращилась. Знання слухачів стали більш ґрунтовними. Збільшення годин на вивчення української мови позитивно відбилося на знаннях слухачів. Міцніші стали знання граматики. Покращали орфографічно-пунктуаційні навички, слухачі стали глибше орієнтуватися в граматичному розборі. Щодо літератури, то відчувається недостатність часу на її вивчення.

Водночас викладання програми з легкої атлетики мало низку проблемних моментів. Викладачі цієї дисципліни В. Годкін та Сова недостатньо приділяли уваги роботі з слухачами в урочний та позаурочний час. Вони намагалися підмінити урочну роботу навчально-тренувальними заняттями в позаурочний час [49, арк. 14].

Для покращення спортивної підготовки слухачів проводились навчально-тренувальні заняття. Всього за навчальний рік було використано 937 годин навчально-тренувальних занять.

З метою підвищення якості засвоєння програмового матеріалу в

училищі проводились виробничі екскурсії, лабораторні та практичні роботи. З метою удосконалення спортивної майстерності в училищі крім уроків за розкладом кожний день проводились навчально-тренувальні заняття, якими були охоплені всі слухачі. Проводили заняття і збірні команди. З метою популяризації окремих видів спорту і виявлення кращих спортсменів в училищі проводились змагання, крім цього слухачі училища приймали участь в змаганнях міста та області.

Активну участь у міських, обласних, зональних і республіканських змаганнях брали викладачі училища. За завоювання призових місць училищу було вручено 7 кубків: за перше місце з волейболу – Облпрофради, за перше місце з лижного спорту – область, за перше місце з баскетболу – Облрда ДТС «Искра», за перше місце в заочних змаганнях з легкої атлетики міст УРСР – область, за перше місце з баскетболу – облпрофради, за друге місце на приз газети «Радянське Поділля» [49, арк. 33].

Училище нагороджено 12 грамотами за завоювання I і II місць у міських і обласних змаганнях з різних видів спорту, а також нагороджено двома дипломами I ступеня і одним дипломом II ступеня за занятті відповідні перші і другі місця в обласних змаганнях.

В училищі систематично, згідно плану, скликались засідання педагогічної ради. За навчальний рік проведено 16 засідань педагогічної ради. На засіданнях педагогічної ради розглянуто 36 питань. Серед питань, що були винесені на засідання педагогічної ради були: особистий приклад учителя, підсумки роботи училища за минулий навчальний рік, недоліки перших днів занять, режим для слухача, про мовний режим в училищі, новий проєкт комплексу ГПТ, виховання інтересу і любові до педагогічної праці в училищі фізвиховання, про хід педпрактики на IV курсі, про 300-річчя возз'єднання України з Росією, успішність і заходи для їх покращення, стан успішності слухачів з мов, про підготовку до екзаменаційної сесії, підсумки педагогічної практики ті інші [49, арк. 38].

У той же час вся робота училища була підпорядкована одній меті:

виховати радянських вчителів, безмежно відданих народові, партії Леніна-Сталіна, радянських патріотів, самовідданих будівників комунізму.

Протягом вересня-жовтня місяців тричі на тиждень проводилися політінформації до початку занять силами слухачів. Класні керівники одержували тематику політінформації на тиждень від секретаря партійної організації і доручали слухачам в порядку черги, починаючи з найбільш підготовлених дві інформації. Третю інформацію проводив сам класний керівник, узагальнюючи факти з міжнародного і внутрішнього життя Радянського Союзу, висвітлював виробничі перемоги трудівників промисловості й сільського господарства УРСР, Кам'янець-Подільської області та міста.

Слухачі індивідуально відвідували театр, кіно, концерти. Класні вихователі рекомендували картини, постановки, проводили бесіди про враження, а кінокартини і постановки після культпоходів обговорювалися на курсових зборах.

Пропаганда більшовицької політики соціалістичних перетворень здійснювалась через політвиховну та позакласну роботу слухачів, в основу якої були покладені рішення ЦК ВКП(б) з ідеологічних питань, постанови партії та уряду про виконання плану відбудови й розвитку народного господарства, піднесення культури землеробства й тваринництва, розвитку науки й культури. Вся робота була підпорядкована одній меті: «Виховати радянських вчителів, безмежно відданих народові, партії Леніна-Сталіна, радянських патріотів, самовідданих будівників комунізму» [47, арк. 18].

Політінформації проводилися один раз на тиждень вихователями класу до початку занять. На це відводилося 45 хв. Один раз на місяць для слухачів проводились лекції силами викладачів та через товариство з розповсюдження політичних і наукових знань. Теми для аналізу були такими: «Про міжнародне становище», «Країни нової демократії», «Хто такі космополіти» [46, арк. 30].

Педагогічний колектив училища в 1952-1953 навчальному році,

озброєний «історичними рішеннями» XIX з'їзду КПРС і працею Й. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР», працював над формуванням у своїх вихованців комуністичного світогляду, над озброєнням їх основами науки, виховання майбутніх вчителів загартованими, бадьорими, відданими «соціалістичній Батьківщині» [48, арк. 25].

У загальній системі комуністичного виховання молодого покоління велику роль відігравала позакласна та позашкільна робота. В класах політвиховної роботи дирекції училища, партійної, комсомольської і профспілкової організації, в планах роботи класних керівників передбачено було систему заходів, які полягали в тому, щоб всією системою виховних засобів прищеплювати слухачам необхідні навички і смаки до громадсько-політичної роботи, щоб виховати з них ініціативних, ділових організаторів, активних борців за побудову комуністичного суспільства.

Не менше одного разу в тиждень в училищі організовувалось читання лекцій на політичні і наукові, літературно-мистецькі і спортивні теми. Зокрема, було прочитано лекції на теми: «Геніальна праця Й. В. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР» – вклад в скарбницю марксизму-ленінізму», «П'ятий п'ятирічний план розвитку СРСР – великий крок вперед до побудови комунізму», «Дружба народів – рушійна сила радянського суспільства», «Про пильність радянських людей», «Про радянський патріотизм», «Життя і діяльність великого радянського педагога А. С. Макаренка», «Великий російський мандрівник Міклуха-Маклай», «Радянські спортсмени в боротьбі за світові рекорди» і багато інших [47, арк. 48].

У 1952-1953 навчальному році політико-виховна робота в навчальних групах проводилась класними керівниками згідно з планом їх роботи на півріччя. Два рази в тиждень проводились політінформації для слухачів на міжнародні теми, про внутрішнє життя нашої країни і на спортивні теми. Це дало можливість тримати слухачів в курсі міжнародних подій та подій в нашій країні.

В училищі для слухачів прочитано 24 лекції на теми: «Міжнародне становище» – 6 лекцій, «В. Маяковський талановитий поет нашої епохи», «Віковічна дружба російського і українського народів», «Бронетанкові і механізовані війська Радянської Армії», «Міжнародне становище і боротьба за мир», «Молодь світу в боротьбі за мир», «Комуністична партія Радянського Союзу організатор і натхненник комсомолу», «Радянська художня література на новому етапі» і ряд інших [48, арк. 28].

Були проведені вечори слухачів, присвячені 300-річчю возз'єднання України з Росією, 30-річчю комсомолу, творчості Чайковського, Толстого, літературний вечір-концерт на тему «Мир переможе війну», «О. С. Пушкін», «Молодь світу в боротьбі за мир» та інші. Проведено 5 читацьких конференцій по обговоренню прочитаних книг. Обговорено книги «Переяславська Рада» Н. Рибака, «Ранок над Ужем» Тарнавського, «Навіки разом» Дмитренка та інші. У підготовці до 300-річчя возз'єднання України з Росією з слухачами училища проведено:

а) прочитано лекції: «Національно-визвольна війна українського народу в 1648-1654 рр.», «Історичне значення возз'єднання України з Росією», «Богдан Хмельницький на Поділлі», «Народна творчість про національно-визвольну війну українського народу», «Дружба народів – джерело сили і могутності СРСР».

б) організовано вивчення з слухачами тез про 300-річчя возз'єднання України з Росією схвалених ЦК КПРС, вивчення постанов партії і уряду, спрямованих на піднесення сільського господарства і добробуту трудящих [49, арк. 38].

Протягом 1966-1977 навчального року педагогічний колектив, йдучи назустріч 50-річчю «Великого Жовтня», приклав багато зусиль, щоб домогтися подальшого покращення організації масово-політичної і виховної роботи, виховання учнів на революційних, бойових і трудових традиціях радянського народу, виховувати в учнів почуття соціалістичного патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, високих моральних якостей, відданості

комуністичним ідеалам, непримиренності до «буржуазної ідеології» [51, арк. 67].

Серед учнів була широко розгорнута роз'яснювальна робота про «всесвітньо-історичне значення Великої Жовтневої революції», видатних перемог радянського народу в боротьбі за побудову комунізму. З цією метою обладнано спеціальний зал, присвячений 50-річчю Великого Жовтня. В училищі вже стало традицією проведення тематичних вечорів разом з старшими більшовиками, комсомольцями всіх поколінь, ветеранами війни.

Отже, з наведеного вище можна побачити, що нестача приміщень, обладнання, підручників та навчальних матеріалів ускладнювала навчальний процес. Значна частина студентів мала низький рівень загальної освіти. Навчальний процес був тісно пов'язаний з ідеологією того часу, що впливало на зміст освіти та виховання. Але, незважаючи на труднощі, училище поступово покращувало матеріально-технічну базу, розширювало бібліотечний фонд та організовувало додаткові заняття для студентів.

Училище активно займалося формуванням кваліфікованого педагогічного колективу, який міг забезпечити високий рівень підготовки студентів. Значна увага при цьому приділялася ідеологічній роботі зі студентами, що включало вивчення марксистсько-ленінської теорії, історії КПРС та участі у громадських заходах.

Забезпечення навчально-методичними матеріалами вирішувалося поволі. Протягом зазначеного періоду зазнавали змін навчальні плани та програми, які повністю відповідали потребам розбудови радянського суспільства. Перебуваючи у полі зору партійно-державної системи, вчителі мали виконувати покладену на них місію – підготовку освічених, відданих «комуністичним ідеалам» громадян, патріотів СРСР (не УРСР).

Хмельницьке педагогічне училище в повоєнний період стало важливим центром підготовки педагогічних кадрів для Поділля. Незважаючи на складні умови, училище успішно виконувало свою місію, готуючи вчителів, які могли працювати в умовах відновлення освіти в регіоні.

РОЗДІЛ 2

ХМЕЛЬНИЦЬКЕ ПЕДАГОГІЧНЕ УЧИЛИЩЕ

В 1971-1991 РОКАХ

2.1 Вчительський персонал та учнівський контингент в нових умовах діяльності

Впродовж 1971-1972 навчального року педагогічний колектив училища працював над поліпшенням якості підготовки вчителів 1-3 класів школи та вихователів дитячих садків, вирішуючи наступні завдання:

- подальшого вдосконалення організації всієї навчально-виховної роботи, підвищення наукового та теоретичного рівня викладання;
- привиття учням умінь і навичок самостійного здобування знань, роботи над книгою, періодичною, літературою, довідниками, таблицями, словниками, активізацію розумової діяльності учнів;
- посилення виховання в учнів марксистсько-ленінського світогляду та комуністичних переконань, підвищення культурного різня, різнобічного розвитку учнів;
- підвищення кваліфікації викладацьких кадрів;
- подальше поліпшення матеріальних і житлово-побутових умов учнів;
- зміцнення навчально-матеріальної бази [52, арк. 7–8].

У цілому з розв'язанням цих завдань навчальний заклад справився.

Педагогічне училище у цей період було достатньо добре забезпечене викладацьким складом. Всього в училищі працювало 64 викладача. З них з вищою освітою 59, з незакінченою вищою - 2 (викл. співів і музики), з середньою освітою – 3 (викл. музики і трудового навчання) [52, арк. 10].

Більшість викладачів працювали в училищі понад 10 років. Навантаження вчителів становило від 18 до 24 тижневих годин, включаючи педагогічну практику.

Дирекція, партійна та профспілкова організації приділяли велику увагу

підвищенню науково-теоретичного, методичного та ідейного рівня викладачів. В училищі усталилася система організацій і підвищення кваліфікації: навчання в вищих школах, аспірантурі, вечірньому університеті марксизму-ленінізму, організація індивідуальної самоосвітньої роботи викладачів.

Наприклад, викладач В. О. Філь захистив дисертацію на звання кандидата педагогічних наук. Два викладачі музики навчалися заочно в педагогічних інститутах на музично-педагогічних відділеннях, один закінчив педагогічний інститут у 1954 році. Три викладачі, що мали середню освіту, поступили до Кам'янець-Подільського педагогічного інституту [50, арк. 45].

Значної уваги в училищі надавалося індивідуальній роботі викладачів над підвищенням фахового рівня. Кожен працював над кількома актуальними теоретичними та методичними питаннями з фаху, виступав з доповідями чи лекціям на педагогічній раді, засіданні предметно-методичних комісіях, перед вчителями шкіл міст чи області, учнями училища тощо.

Викладачі педагогіки, фахових методик продовжували працювати над питаннями методики викладання в початкових класах школи відповідно до нових програм і підручників української та російської мов, читання, методики, природознавства, трудового навчання. Вони підготували ряд лекцій і методичних розробок з питань викладання у 1-3 класах школи за новою програмою, виступали з ними перед вчителями надаючи їм дійсну допомогу в справі оволодіння програмовим матеріалом, новими формами і методами викладання в 1-3 класах [52, арк. 34].

Так, викладачі української і російської мов підготували цикл лекцій з методики викладання граматики, читання, розвитку мови в 1-3 класах, виступали з ними на курсах та семінарах при інституті УКВ перед вчителями шкіл області. Зокрема, були підготовлені наступні праці:

Н. К. Трифоненко – «Основні завдання і вимоги до уроків читання в 1-3 класах», «Самостійна робота учнів на уроках читання», «Використання технічних засобів на уроках читання», «Позакласна робота з читання»,

«Вивчення народної творчості в 3 класах», «Система роботи з розвитку мови в 2 та 3 класах» та інші.

П. К. Мамчур – «Методика проведення занять з малювання в зв'язку з новими програмами», «Розвиток творчих здібностей дітей а заняттях з образотворчої діяльності».

С. Н. Підлісна – «Навчання основним рухам в дитячому садку відповідно до вимог нової програми» [52, арк. 35–36].

Ряд викладачів розробили актуальні теми по організації навчально-виховного процесу в педагогічному училищі і виступили з ними на засіданні педагогічної ради та предметно-методичних комісіях. Так, на засіданнях педагогічної ради виступили з доповідями:

О. Г. Гончарук «Проблеми сучасної загальноосвітньої школи та перспективи підготовки кадрів в педагогічному училищі».

О. І. Зінченко – «Викладання фахових та загальноосвітніх предметів у відповідності до вимог науково-технічного прогресу загального рівня сучасної педагогіки».

Р. Н. Горностанська – «Формування в учнів комуністичного світогляду, виховання їх на ідеях марксизму-ленінізму – серцевина всієї ідейно-виховної роботи» [52, арк. 37].

Багато попрацювали викладачі дошкільної педагогіки та фахових методик. Вони підготували ряд лекцій по матеріалах нової програми дитячого садка і виступили в них перед вихователями та завідуючими дитячих садків м. Хмельницького та області: В. С. Палійчук – «Зміст і особливості нової «Програми виховання в дитячому садку»», Р. Г. Лотавська – «Навчання рідної мови в дитячому садку», Н. К. Мамчур – «Методика проведення занять з малювання в зв'язку з вимогами програми», «Розвиток творчих здібностей дітей на заняттях з образотворчої діяльності» тощо [52, арк. 38].

Ряд викладачів розробили актуальні теми по організації навчально-виховного процесу в педагогічному училищі і виступали з ними на

засіданнях педагогічної ради та предметно-методичних комісіях.

В училищі усталилися форми звітування за самостійну індивідуальну роботу викладачів над підвищенням ділової кваліфікації та ідейного рівня: предметно-методичні комісії обговорювали роботу членів комісії, звітували перед дирекцією, рекомендували кращі доповіді і реферати для методичного кутка училища.

Протягом року періодично дирекція проводила з викладачами співбесіди з питань їх роботи з підвищення ідейно-теоретичного рівня та ділової кваліфікації. В училищі працювала група товариства «Знання» (45 членів) та група педагогічного товариства (31 член) [52, арк. 40].

Членами цих товариств – викладачами училища, прочитано для учнів училища та громадськості міста 354 лекції. Значна робота була проведена членами цих товариств у плані допомоги вчителям початкових класів та вихователям дитячих садків області. Лише на семінарах та курсах при обласному інституті УКВ було прочитано з питань методики викладання української мови 210 годин; з методики математики – 86 годин; з педагогіки, психології і анатомії – 51 година; з методики природознавства – 68 годин; з методики трудового навчання – 32 години та для вихователів дитячих садків – 66 годин. Всього члени товариства для вчителів та вихователів прочитали 455 годин [52, арк. 43].

У кінці року обирали найкращих учителів. У 1971-1972 рр. відзначили:

- викладачів педагогіки та психології – Л. Ф. Вишнівську, яку нагородили орденом «Знак пошани» та В. Г. Олійник – нагороджену медаллю «За трудову доблесть»;
- до 50-річчя училища викладачі О. М. Степанова, В. П. Калініченко нагороджені значком «Відмінник народної освіти»;
- В. М. Глебова, Г. В. Рець, В. С. Палійчук, Р. Л. Горностанська, Г. О. Дзіно – грамотою Міністерства освіти УРСР;
- О. І. Сергєєва та Г. О. Орловська – грошовими преміями;

- Л. Ф. Шумлянська, О. І. Зінченко, В. О. Філь, Н. К. Мамчур, Ф. Г. Гончарук – грамотами обкому КП України та облвиконкому;
- А. О. Брила, Н. А. Збрицька, Г. Т. Бідов – грамотами міському КП України;
- О. Л. Нагайчук, Н. К. Трифоненко, Т. Л. Орлик, А. П. Філь, А. Г. Гаєвський – грамотами облвно та обкому спілки [52, арк. 51–52].

Всього в колективі нагороджено значком «Відмінник народної освіти» 28 викладачів.

В училищі навчалось 22 групи: 13 груп відділу підготовки початкових класів школи та 9 – дошкільного виховання.

Наведемо статистику учнівського колективу станом на 1971-1972 навчальний рік:

1. Кількість учнів на початок навчального року – 656.
2. Прибуло протягом року – 0.
3. Вибуло за рік – 22, з них:
 - вибуло по хворобі – 3;
 - перейшли на навчання в інші заклади – 18;
 - призвані в ряди Радянської армії – 1.
4. Закінчили педучилище – 116, з них:
 - відділ підготовки вчителів – 80;
 - дошкільний відділ – 86.
5. Кількість учнів на кінець навчального року – 519 [52, арк. 34].

Викладання предметів велось на достатньому науковому та методичному рівні. Перевідні та державні екзамени, підсумки роботи за рік свідчать, що учні одержали міцні і сталі знання, оволоділи необхідними професійними вміннями та навичками.

Викладачі працювали над поліпшенням стану викладання, якості знань учнів з суспільствознавства, історії в світлі постанови ЦК КПРС «Про заходи по дальшому розвитку суспільних наук та підвищення їх ролі в комуністичному будівництві», рішень Пленумів ЦК КПРС, XXXV з'їзду

КПРС. Викладачі протягом року привчили учнів до самостійної роботи над творами К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна. Учні в процесі вивчення опрацювали «Маніфест комуністичної партії», окремі розділи статей Ф. Енгельса. Таким чином, навчальний процес був суцільно заідеологізованим та в руслі тих завдань, які визначалися партійними органами.

Так, учні систематично працювали над відповідними розділами програми КПРС, рішеннями партійних з'їздів, конференцій, пленумів ЦК КПРС, матеріалами до 100-річчя з дня народження В. І. Леніна. Глибоко опрацювали Постанову ЦК КПРС «Про підготовку до 50-річчя Союзу Радянських Соціалістичних республік». Особлива увага зверталась на те, щоб всі найважливіші питання курсу були осмислені учнями в світлі рішень теоретичних висновків, зроблених ХХХV з'їздом КПРС, а також в інших теоретичних документах КПРС і міжнародного комуністичного руху [52, арк. 67].

До кожної теми учні опрацювали додаткову літературу – статті з журналів «Комуніст», «Агітатор», «Молодой коммунист» та інші, матеріали з газет. Для більш глибокого розуміння учнями філософських узагальнень використовувалися їхні знання з інших предметів, зокрема з біології, фізики, хімії, історії.

Допомагали учням в засвоєнні матеріалу відвідування краєзнавчого музею, екскурсії на підприємства, зустрічі зі старими більшовиками, учасниками Другої світової війни, передовиками праці. На заняттях широко використовувались технічні засоби, зокрема кінофільми, діафільми з циклу «Суспільствознавство».

Глибокому засвоєнню програмового матеріалу сприяло проведення семінарів, теоретичних конференцій по найважливіших темах, а також підготовка учнів до здачі ленінського заліку. Велика увага була приділена на уроках та в процесі самостійної роботи учнів питанням викриття буржуазної ідеології, вихованню непримиренності до ворожих поглядів і моралі.

Так, учень IV курсу Л. Охремчук, відповідаючи на державних екзаменах про комуністичну партію, досить чітко показав розуміння моралі як форми суспільної свідомості, її класовий характер, корінну відмінність комуністичної моралі від буржуазної. Показав, що комуністична мораль є найбільш людяною і благородною, підпорядкована інтересам класової боротьби пролетаріату, розкрив зміст і значення комуністичної моралі, завдання морального виховання на сучасному періоді [52, арк. 76].

Зросла успішність учнів. Учні випускного курсу шкільного та дошкільного відділів гарно склали екзамени, виявили глибокі і всебічні знання. Викладання історії було спрямовано на вироблення в учнів розуміння закономірностей суспільного розвитку, формування в них переконання в неминучості загибелі капіталізму і перемоги комунізму. В процесі вивчення курсу історії послідовно розкривалася роль народних мас як справжніх творців історії, творців матеріальних і духовних цінностей, ролі особи в історії.

Особливого значення надавалось вивченню питань сучасного етапу комуністичного будівництва, розкриттю ролі КПРС як керівної і спрямовуючої сили радянського суспільства.

Велику увагу було приділено вивченню історії утворення Радянського союзу, формування і розвитку соціалістичних націй і народностей, утворення нової форми історичної спільності людей – радянський народ.

Курс історії використовувався для виховання учнів в дусі комуністичної ідейності та моралі, нетерпимості до буржуазної ідеології, в дусі соціалістичного патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, глибокої поваги до праці; любові до героїчного минулого і славного сучасного Батьківщини, підготовки учнів до громадянського життя.

Учні глибоко засвоїли матеріал з історії СРСР про революцію 1905-1907 рр. в Росії, як першу народну революцію епохи імперіалізму. Також викладачі домоглися глибокого засвоєння учнями матеріалів і рішень XXIV з'їзду КПРС, рішень листопадового пленуму ЦК КПРС, закону про

п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР на 1971-1975 роки, про утворення і розвиток Союзу Радянських Соціалістичних Республік як тріумфу ленінської національної політики.

По окремих темах учні опрацьовували місцеві історичні матеріали. Зокрема, вивчаючи тему «Вступ Росії в стадію імперіалізму», учні опрацьовували матеріал про економіку Поділля на початку ХХ століття, зростання класової боротьби, про перші більшовицькі організації на Поділлі, хід першої російської революції. Також учні відвідали обласний історико-краєзнавчий музей, ознайомилися там з матеріалами революційних подій на Поділлі, з періодом відбудови народного господарства, з партизанським рухом на Поділлі в роки Другої світової війни, з сучасним розвитком Подільського краю [52, арк. 78].

Викладачі використовували найрізноманітніші форми і методи навчання. Зокрема, були проведені семінари з таких тем: «Перша російська революція»; «Будівництво соціалізму в СРСР»; «Праці В. І. Леніна «Великий почин», «Чергові завдання радянської влади», «Про завдання спілок молоді»».

Проведено низку уроків-екскурсій в історико-краєзнавчий музей та по історичних місцях м. Хмельницького. Учні писали реферати на теми: «Жовтневі дні на Поділлі»; «Громадянська війна на Поділлі»; «Наші земляки-герої Великої Вітчизняної війни».

У роботі використовували науково-популярні кінофільми та діафільми: «Початок війни», «Битва під Москвою», «Битва на Волзі», «Народні месники», «Велика перемога» та інші. Широко використовувались карти, художня та популярна література. Більшість учнів засвоїли матеріал на «4» і «5» [52, арк. 78–79].

Ми так детально зупинилися на демонстрації ідеологічного навантаження навчального процесу, аби наочно продемонструвати, яке значення відводилося «комуністичному вихованню» у цей період. Учитель, за задумом керівництва партії та радянської держави, мав виступати

провідником партійної політики та відповідно навчати дітей у дусі правильних ідеологічних настанов.

Навчально-виховна робота в училищі була спрямована на поліпшення підготовки вчителів початкових класів школи, учителів, які б змогли успішно працювати в 1-3 класах за новими програмами і підручниками, забезпечити якісне виконання програм з рідної та російської мов, читання, математики, природознавства, малювання, співів, трудового навчання, добре розуміли б завдання, що стоїть перед початковою школою, вміли б організовувати учнівський колектив, забезпечити виховання в учнів високих моральних якостей.

Колектив працював над піднесенням теоретичного та наукового рівня викладання спеціальних і загальноосвітніх предметів. Педагогіка та фахові методики викладалися відповідно до завдань, поставлених перед сучасною початковою школою в зв'язку з переходом на трирічне навчання. Використовувалися різноманітні форми і методи навчання, наочність та технічні засоби, проводилися навчальні екскурсії.

У викладанні предметів, зокрема фізики, математики, хімії, природознавства, використовувались досягнення розвитку народного господарства, техніки, культури і науки, що сприяло піднесенню ефективності навчальних занять, активізації мислення учнів в процесі навчання, наукового рівня викладання. Приділялася увага практичній підготовці учнів. Виконані всі лабораторні та практичні роботи.

У значній мірі поліпшилися всі види педагогічної практики, зв'язки училища з школою. В процесі викладання широко використовувалися досвід роботи кращих вчителів шкіл області. Учні добре знали зміст нових програм і підручників, суть розвиваючого навчання, досвід роботи кращих вчителів за новими програмами і підручниками [52, арк. 46].

В центрі уваги стояло питання про виховання в учнів навичок практичної роботи, прищеплення в них любові до вчительської професії, прищеплення навичок самостійної роботи та елементів наукової праці.

Цим завданням була підпорядкована і бібліотека навчального закладу. Училище мало міцні зв'язки з кабінетом початкових класів обласного інституту УКВ. Все це сприяло ґрунтовному засвоєнню учнями програмового матеріалу, якісній підготовці слухачів до роботи в школі за новими підручниками і програмами.

Знову ж таки вихідним у викладанні курсу педагогіки були основоположні ідеї і рішення XXIV з'їзду КППС про завдання в галузі народної освіти, удосконалення навчально-виховного процесу, підвищення якості підготовки і рівня кваліфікації педагогічних кадрів, про завдання комуністичного виховання як частини комуністичного будівництва. Це вимагало піднесення на більш високий рівень змісту курсу педагогіки. Відповідно до цього висвітлювались і основні теми.

Державні екзамени з педагогіки показали, що переважна більшість учнів добре орієнтуються в програмному матеріалі, мають достатні теоретичні знання, практичні уміння і навички навчально-виховної роботи. Крім того, викладання педагогіки тісно пов'язувалось з педагогічною практикою учнів, під час якої учні набували практичних умінь і навиків роботи в школі.

Протягом 3-4 курсів студенти мали змогу проводити уроки різних типів: уроки нового матеріалу, практичних робіт, уроки-екскурсії, предметні уроки, контрольні роботи тощо [52, арк. 38].

Пробні уроки показали, що практиканти в основному володіють методикою викладання читання і граматики, математики, природознавства, трудового навчання, співів, малювання, фізичної культури. В процесі практики учні оволодівали прийомами активізації пізнавальної діяльності, вміло поєднуючи індивідуальну роботу з колективною. Кожен практикант намагався, щоб його урок був цікавим, розвивав у дітей допитливість, потяг до знань, творчу уяву [52, арк. 43].

Викладачі мови свою роботу спрямовували на те, щоб дати учням міцні і сталі знання з курсу сучасної української літературної мови, поняття про

історичний розвиток мови. Виробити в учнів сталі навички грамотного письма, літературної вимови, культуру усної мови, збагатити словник учнів, щоб озброїти учнів необхідними для роботи в школі знаннями і навичками викладання мови в початкових класах.

Вивчення теоретичного курсу граматики пов'язувалось з орфографією і пунктуацією, з практичними роботами: граматичним розбором тексту, складанням прикладів, добиранням відповідних прикладів з художніх творів, заміною однієї мовної конструкції іншою, творчими вправами різних видів, в яких мовні явища узагальнювалися, порівнювалися, співставлялися.

Основною формою роботи були роки різного типу, на яких використовувалися різноманітні прийоми і методи. Особлива перевага надавалася таким прийомам і методам, які сприяли розвиткові мислення, збагаченню словника, виробленню мовного чуття.

Особлива увага зверталася на роботу з стилістики. Так, викладач Т. Д. Орлик одночасно з вивченням відповідних тем з граматики зосереджував увагу учнів на стилістичному використанні окремих форм, зворотів, паралельних синтаксичних конструкцій тощо. Багато працював над піднесенням культури мови учнів, домагався точності, виразності висловлювання учнями думок. Значна увага була звернена на основні принципи української пунктуації, на виразність читання, на роботу з діловими паперами [52, арк. 74].

Викладання мови мало професійний напрям – велася підготовка вчителя початкових класів. З цією метою поряд з вивченням тих або інших тем з фонетики, лексики і морфології викладачі пояснювали майбутнім вчителям, які саме відомості з мови мали подаватися в початковій школі, привчали добирати та складати приклади до певного правила, співставляти правила граматики з курсу педучилища та початкової школи.

Викладачі використовували різного виду навчальні та контрольні диктанти, письмові та усні роботи творчого характеру, які часто пов'язувалися з курсом методики мови.

Методика української мови викладалася з урахуванням завдань, поставлених перед початковою школою на сучасному етапі, та нових програм і підручників 1-3 класів. Тому вивчення курсу методики було спрямоване на те, щоб дати випускникам міцну теоретичну і практичну підготовку, щоб вони свідомо і вільно могли користуватись методами і прийомами викладання мови. З цією метою учні глибоко вивчали нові програми і підручники 1-3 класів, всебічно опрацювали інструктивно-методичні листи Міністерства освіти, систематично опрацьовували статті з журналів «Початкова школа», «Начальная школа», в яких висвітлювався досвід роботи кращих вчителів 1-3 класів.

Учні детально ознайомилися з методикою вивчення частин мови, складу слова і речення в 1-3 класах. На практичних заняттях опрацьовувалися з учнями види творчих робіт і навчальних диктантів, різні види логічних і стилістичних вправ, які застосовувалися на уроках мови 1-3 класів, види граматики-орфографічних вправ у підручниках, норми оцінок, мовних речень у школі і ведення учнівського зошита.

Слід відзначити, що випускники як приклади наводили змістовні, ідейні, з художньої літератури речення, висловлювання видатних діячів. На питання «Види підрядних речень» учениця Обухівська навела такі приклади: «Хто Леніна вивчає, той про його справу дбає», «Кожній людині відкрито в нас путь, якщо вона хоче трудящою бути», «Людина не може жити на світі, якщо в неї немає попереду нічого радісного» [52, арк. 88]. Як бачимо, викладання мови також не могло обійтись без серйозного ідеологічного навантаження. Як результат, учні гарно склали державні экзамени: в диктанті типові помилки були відсутні, 29 учнів допустили 19 помилок.

Викладання арифметики було спрямовано на вироблення в учнів міцних, свідомих знань, умінь і навичок, усних і письмових обчислень, на розвиток логічного мислення. При доведенні теорем, обґрунтовані висновки і правил велика увага приділялась практичному застосуванню теоретичного матеріалу для розв'язування вправ і задач.

Викладанню курсу арифметики надавалося професійного спрямування. Учні засвоїли місце поняття множини, натурального числа, властивостей дій в програмі математики 1-3 класів, навчилися практично застосовувати числа цифр добутку двох співмножників, числа цифр в частці від ділення одного числа на друге, діям додавання, віднімання, множення і ділення при розв'язанні простих задач.

Учні обізнані, як треба вивчати умову задачі в початкових класах, як її скорочено записати, як проводити розбір, записати розв'язування, виконати перевірку розв'язування. Вони навчилися розв'язувати задачі різними способами, і способом складання рівнянь, розв'язування рівнянь на основі залежності між даними, і результатами дій.

Викладачі працювали над виробленням в учнів правильної математичної мови, вміння чітко, точно, лаконічно висловлювати думку, над культурою математичних записів.

Учні добре засвоїли, що основою математики 1-3 класів, є арифметика натуральних чисел і основних величин, навколо якої об'єднуються елементи алгебри і геометрії, які органічно включаються в систему арифметичних знань, сприяючи більш високому рівню засвоєння понять про число, арифметичні дії та математичні відносини [52, арк. 84].

Викладачі системно практикували самостійні роботи учнів з підручниками математики 1-3 класів, складання плану окремого уроку, плану вивченої теми, складання задач для 1-3 класів. Учні вчилися виготовляти наочні посібники, виконувати графічні роботи, вправи на обчислення на рахівниці. Учні виробили навички чіткої постановки теми уроку, визначення мети, використання різноманітних прийомів і методів роботи на уроці.

Учні одержали достатню теоретичну і практичну підготовку для викладання природознавства в 2-3 класах. Вони засвоїли фактичний матеріал, необхідний для уроків природознавства, закріпили поняття єдності природи, ознайомилися з досягненнями сучасної біологічної науки; провели всі лабораторні та практичні роботи по сівбі і вирощуванню рослин в кутку

живої природи, по розпізнаванню насіння основних культурних рослин, які учні повинні знати в 1-3 класі.

Достатню підготовку одержали учні для ведення уроків трудового навчання в початкових класах школи за новою програмою.

Учні опрацьовували програму з трудового навчання для 1-3 класів, інструктивно-методичний лист «Трудове навчання в 1-3 класах за новою програмою», добре розуміли завдання предмету. Випускники розробили розгорнуті конспекти уроків для 1-3 класів, виготовили по них інструктивні картки, примірні вироби, виконали всі практичні роботи [52, арк. 87].

В зв'язку з переходом початкових класів на нові навчальні плани особливу увагу звертали на викладання фахових методик фізичного виховання, малювання, співів, з тим щоб дати учням глибокі знання теорії, міцні практичні навички, озброїти їх методикою викладання цих предметів у 1-3 класах школи, на оволодіння прийомами розвитку загальних і спеціальних якостей дітей, їх індивідуальних здібностей.

Викладанню предметів естетичного циклу: малювання, співів, музики, - в училищі надавалося професійного спрямування, учнів готували до викладання цих предметів в початкових класах школи. Вони одержали відповідні професійні навички з малювання по оволодінню основ реалістичного малюнку, мають відповідні знання з теорії живопису, методики ведення уроків з малювання, ознайомилися з основними видами образотворчого мистецтва, напрямками музики, з історією живопису і музики.

Всі учні навчилися грі на одному з музичних інструментів, мали достатні навички ведення уроків співів, керування дитячим хором, знання з нотної грамоти. Ці предмети повністю використовувались для виховання здорових естетичних смаків, розуміння творів реалістичного мистецтва, критичного відношення до будь-яких проявів «буржуазного мистецтва» [52, арк. 89].

На достатньому науковому, ідейно-теоретичному рівні велося викладання загальноосвітніх предметів. Учні з них одержували гарні знання,

це також мало формувати матеріалістичний світогляд.

Колектив викладачів училища складався з досвідчених педагогів, які розуміли завдання, поставлені перед ними в справі якісної підготовки вчителів початкових класів школи, які зможуть з успіхом працювати за новими навчальними програмами і підручниками, і одночасно дати учням середню загальну освіту.

Викладачі дошкільного відділу працювали над подальшим поліпшенням якості підготовки вихователів дитячих садків. Робота була спрямована на озброєння учнів знаннями з педагогіки та психології, прищеплення їм умінь, необхідних для практичної роботи в дитячому садку, на формування їх педагогічних поглядів, умінь творчо застосовувати знання в практичній діяльності, виховання інтересу та любові до педагогічної професії та дітей.

Основними завданнями викладачів дошкільного циклу було підготувати учнів до роботи в дитячому садку за новою «Програмою виховання в дитячому садку», озброїти учнів необхідними для виконання програми знаннями і практичними навичками [52, арк. 88].

Викладачі в цілому досягли позитивних результатів: учні глибоко розуміли, що видання нової програми пов'язано з дальшим розвитком суспільного дошкільного виховання, із змінами в змісті і методах навчання в початкових класах школи, що нова програма передбачала подальше удосконалення навчально-виховної роботи в дитячому садку. Учні добре знали наукові основи і структуру нової програми, розуміли її відмінність від попередньої.

В основу викладання було покладено марксистсько-ленінське вчення про виховання, постанови комуністичної партії та Радянського уряду про школу та дошкільне виховання, рішення XXIV з'їзду КПРС про формування нової людини та подальший розвиток системи народної освіти. Викладачі домоглися того, що учні мали глибокі знання з педагогіки, навички організації навчально-виховного процесу в дитячому садку [52, арк. 89].

Учні засвоїли зміни в організації трудової діяльності в дитячому садку, яка розглядалася в новій програмі як один з головних засобів морального виховання. Прийоми керівництва ігровою діяльністю з боку виховання були в центрі уваги при викладанні теми «Гра».

Учні добре усвідомили суть наступності в роботі дитячого садка і школи, основні показники готовності дітей до навчання в I класі, розуміли необхідність оптимального темпу ведення занять, посилення розумової активності дітей в усьому навчально-виховному процесі дитячого садка.

Багато уваги було приділено виробленню практичних умінь і навичок по плануванню та обліку виховної роботи з дітьми.

Викладачі використовували різного виду заняття: лекції, уроки, семінарські та практичні заняття, широко застосовували активні, розвиваючі прийоми і методи, привчаючи учнів до самостійних пошуків, використання наукової та періодичної літератури. Так, наприклад, докази необхідності розумового виховання з ранніх років учні знаходили, використовуючи знання фізіології, психології, опрацьовуючи матеріали з журналів «Дошкільне виховання» та «Дошкольное воспитание» про останні наукові дослідження на той час, про можливості виховання і навчання дітей дошкільного віку [52, арк. 90].

Дитячі садки позитивно оцінювали роботу практикантів. В характеристиці дитячого садка № 2 на практикантку Назарянську відзначалося про її серйозне ставлення до праці, клопіткої роботи з підготовки до занять, різноманітних ігор та праці дітей, добре знання психологічних особливостей дітей дошкільного віку, вміння знаходити індивідуальний підхід до дитини, гарну організацію дитячого колективу, активну участь в суспільно-корисній діяльності дитячого садка [52, арк. 90].

В результаті плідної роботи викладачів учні склали гарно прохідні та випускні экзамени, виявили на них глибокі, сталі знання на «5» і «4».

Поліпшенню підготовки вихователів дитячих садків сприяло викладання окремих методик. Позитивно вплинула на якість знань учнів

спеціалізація викладачів. За 12 років існування в училищі відділу кожен з них накопичив значний особистісний досвід, у навчальному закладі було зібрано достатню кількість наочних посібників та дидактичного матеріалу.

Як результат, з фахових методик учні одержали міцні знання, стали навички організації навчально-виховної роботи з дошкільнятами. З методики розвитку мови учні добре засвоїли наукові дані про процес розвитку рідної мови у дитини та оволоділи прийомами і методами навчання дошкільнят рідної мови на заняттях та повсякденному житті.

На уроках логопедії учні оволоділи знаннями про будову мовного апарату дитини, виробили навички визначення артикуляції звуків та освоїли прийоми їх постановки [52, арк. 91].

З методики ознайомлення з природою учні засвоїли методи ознайомлення дітей з природою в різні пори року у всіх вікових групах, оволоділи методикою проведення спостережень та експерименту, проведення ігор з природним матеріалом, встановлення залежностей в природі, оволоділи прийомами і методами розвитку дитячого мислення, спостережливості.

У ході вивчення курсу образотворчої діяльності учні оволоділи методикою проведення занять з малювання, ліплення, аплікацій, конструювання в різних вікових групах, набули практичних навичок щодо зображення в русі постаті людини, тварини, птахів, а також рослин.

З методики фізичної культури учні оволоділи основами теорії і методики фізичного виховання, набули практичних умінь проведення ранкової гімнастики, рухливих ігор, спортивних видів фізичних вправ, занять з фізичної культури тощо. Учні засвоїли коригуючі вправи, навчилися складати сценарії спортивних свят та ігор [52, арк. 91].

З методики формування початкових математичних понять учні засвоїли методи та прийоми організації занять, зміст цього розділу в кожній віковій групі, оволоділи прийомами ознайомлення дітей з кількісними оцінками величини, числовими поняттями, геометричними фігурами, вимірюванням,

прийомами навчання розв'язування задач.

Учні також оволоділи методикою проведення музичних ігор, хороводів. Знали структуру та методику проведення музичних занять, вміли їх планувати та проводити. Під час педагогічної практики всі учні проводили музичні заняття в одній з вікових груп. Отже, педагогічний колектив училища домогся певних успіхів в поліпшенні підготовки кваліфікованих вчителів 1-3 класів шкіл та вихователів дитячих садочків.

У 1981-1982 навчальному році педагогічний колектив Хмельницького педагогічного училища продовжував працювати над удосконаленням підготовки фахівців для народної освіти. У центрі уваги колективу перебували такі питання:

- вдосконалення навчально-виховного процесу;
- підвищення ідейно-теоретичного та методичного рівня викладання всіх предметів;
- формування марксистсько-ленінського світогляду, активної життєвої позиції молодих спеціалістів;
- поліпшення професійної підготовки учнів, підготовка їх до роботи в групах продовженого дня, підготовчих класах, прищеплення навичок суспільно-політичної та суспільно-педагогічної роботи;
- підвищення ідейно-теоретичного рівня та професійної майстерності викладачів;
- поліпшення керівництва та контролю всіма ланками навчально-виховного процесу та ін. [53, арк. 2].

У звітному році училище підготувало 384 спеціалісти з денної та заочної форм навчання.

В училищі належна увага приділялася прищепленню учням самостійної роботи на уроках і в позаурочний час. Основними видами самостійної роботи учнів визначалася робота на уроках і підготовка до них, семінарські заняття, робота з навчальною, методичною та художньою літературою, виконання різних самостійних робіт, підготовка учнів до суспільно-політичної та

суспільно-педагогічної практики та ін.

Основну роль у визначенні напрямку та характеру самостійної роботи відігравав урок; викладачі допомагали учням розібратися у фактичному матеріалі, привчали їх логічно і критично мислити, аналізувати, узагальнювати, робити висновки.

Ефективним видом самостійної роботи учнів старших курсів були семінарські заняття, які виступали однією з форм контролю за самостійною роботою учнів. Під час підготовки та проведення семінарських занять викладачі навчали учнів працювати з книгою, виробляли вміння та навички набуття знань самостійно, формували смак до самостійного вивчення наукової літератури, глибокого та міцного засвоєння основних наукових проблем, вчили чітко, логічно та грамотно викладати свої думки.

Продовженням роботи на уроці була робота учнів у позаурочний час, у години самопідготовки. Успіх цього виду самостійної роботи значною мірою залежав від того, як викладач підготував до нього учнів, а також від чіткого режиму дня учнів: розкладу навчальних занять, факультативів, занять гуртків та ін. Відповідно в училищі всі розклади було складено так, що час з 17.00 до 20.30 щоденно вивільнявся для самостійної роботи учнів у навчальних кабінетах, гуртожитку, будинку. У всіх 24 кабінетах училища в години самопідготовки чергували викладачі та працювали лаборанти.

Комітет комсомолу, профком, керівники груп здійснювали контроль за якістю організації та проведення самопідготовки. Питання організації самостійної роботи учнів постійно перебували у полі зору дирекції, партійної та комсомольської організацій, профкому училища.

І на цьому етапі розвитку училища домінантну роль продовжував відігравати ідеологічний чинник. В основі політико-виховної роботи перебувала постанова ЦК КПРС «Про подальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи», а девізом виступало гасло: «Рішення XXVI з'їзду КПРС – у життя!» [53, арк. 5].

Відповідно цьому завданню було забезпечено чітку систему

планування виховання, на основі комплексного перспективного плану комуністичного виховання складено річний план політико-виховної роботи училища, плани роботи керівників груп, які періодично доповнювалися у зв'язку з поточними подіями в країні та за кордоном.

Плануючи та здійснюючи політико-виховну роботу, колектив училища працював над формуванням особистості вчителя, вихователя, який мав добре володіти основами марксистсько-ленінського вчення, мати міцні ідейні переконання, свідомо та активно проводити в життя цілі та завдання КПРС.

Формуванню діалектико-матеріалістичного світогляду, ідейної переконаності сприяли різноманітні традиційні форми виховної роботи: Ленінські уроки, свята, усні журнали, тематичні та урочисті вечори, диспути, політінформації, зустрічі з ветеранами Другої світової війни, праці, екскурсії місцями бойової, трудової та революційної слави, робота зали Бойової слави, зали Історії училища та ін. [53, арк. 6].

Діючим фактором формування в учнів наукового світогляду, активної життєвої позиції, високих етичних якостей залишалися політичні інформації. В училищі щотижня проводилися групові та громадські училищні політінформації, було визначено єдиний політдень.

Щотижня проводилися інструктажі політінформаторів, розроблено положення про політінформацію. Тематика була співзвучна добі зрілого соціалізму: «КПРС – керівна та спрямовуюча сила нашого суспільства», «Програма світу – у дії», «Постанова ЦК КПРС «Про 60-річчя утворення СРСР»», «Від з'їзду до з'їзду» (присвячені XIX з'їзду ВЛКСМ), «Продовольча програма – справа всенародна» та ін. [53, арк. 6].

Традицією стало проведення групових і загальноосвітніх показових політінформацій «Молодь світу у боротьбі мир» (керівник Л. А. Машкіна); «Союз непорушних республік союзних» (керівник Г. І. Бідюк) та ін.

Щодо форм проведення політінформацій, то вони були різними: за круглим столом, конференції, вечори питань та відповідей – «Відповідаємо на ваші запитання», випуск стендів «Календар знаменних дат», «Світ за

тиждень» та ін. [53, арк. 7].

На ідейно-теоретичному рівні було проведено урочисті вечори, присвячені 60-річчю училища, 64 річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції, Дню вчителя, Дню народження комсомолу, 8 Березня, Дню Перемоги. Також доволі ефективно та цілеспрямовано в частині ідеологічної витримки проведено вечори «Привіт, першокурснику», «Це гордість вчитель», «Комсомол – старший партії син», присвячений ХІХ з'їзду ВЛКСМ. Продумано художнє та музичне оформлення вечора. На червоних полотнах великі цифри 1918-1981, плакати «Твої ордени, комсомол», велике панно «В. І. Ленін» [53, арк. 7].

У кабінетах була необхідна кількість навчальної, політичної, і методичної літератури, наглядні посібники, роздатковий матеріал, дидактичний матеріал, методичне забезпечення навчального процесу, систематичні і тематичні каталоги фонотеки, діалектики та ін.

У навчальному корпусі містилися хороший спортивний та актовий зали, бібліотека з читальним залом, їдальня на 200 місць, де учні обідали за талонами. З 8.00 до 20.00 працював буфет.

Гуртожиток училища був розташований у трьох пристосованих приміщеннях, у яких проживало 250 учнів (33%), решта учнів проживала на приватних квартирах. Дирекція, партійна та профспілкова організації приділяли багато уваги покращенню побутових умов учнів: у гуртожитках, як правило, було чисто, затишно, практично завжди була вода, центральне опалення; побутові кімнати обладнані газовими плитами, холодильниками; спальні обладнані необхідним інвентарем. У третьому кварталі 1982 року було розпочато побудову студентського гуртожитку на 640 місць [53, арк. 18].

Отже, педагогічний колектив училища, досяг значних успіхів у справі підготовки вчителів початкових класів та вихователів дошкільних закладів.

Випускники училища здобули необхідні знання, професійні навички: 39 випускників здали державні екзамени на «5», 156 – на «4» і «5» і

30 випускників отримали дипломи з відзнакою. Успішність учнів за результатами семестрових та переказних іспитів склала 100%, якісний показник – 77,1% [53, арк. 15].

У наступні навчальні роки педагогічний колектив продовжував працювати над питаннями вдосконалення навчально-виховного процесу, підвищення наукового, ідейно-теоретичного та методичного рівнів викладання. Це досягалося шляхом впровадження у навчальний процес наскрізних програм, належного методичного забезпечення, комплексної системи управління якістю підготовки фахівців та ін. [54, арк. 3; 55, арк. 4]

Хмельницьке педагогічне училище станом на 1988-1989 навчальний рік виступав середнім спеціальним навчальним закладом, який готував вчителів початкових класів школи (спец. 2001 на базі 8-річної та середньої школи), вихователів дитячих садків (спец. 2002) та вихователів дошкільних закладів (спец. 2010) за денною та заочною формою навчання.

На 1 вересня 1987 р. в училищі було 70 навчальних груп, 2142 учні, з них на стаціонарі – 48 груп, 1452 учнів: в т. ч. шкільний відділ – 29 груп, 881 учень; дошкільний відділ – 19 груп, 571 учень; на заочному відділі – 22 групи, 690 учнів [54, арк. 29].

У 1988 році училище випустило 763 вчителі початкових класів (286), вихователів дитячих садків (240) та вихователів дошкільних установ (237). У цьому ж році педагогічне училище здійснило прийом 750 осіб, з них на стаціонарну форму навчання – 540.

Педагогічне училище було забезпечене педагогічними кадрами; значна частина викладачів мала великий досвід роботи. Станом на 1989-1990 навчальний рік у навчальному закладі працювало 140 викладачів. З них штатних – 125, з вищою освітою – 140, педагогічний стаж до 5 років – 1, понад 25 років – 28, заслужених вчителів УРСР – 1, нагороджених орденами та медалями за роботу в народній освіті УРСР – 33 [57, арк. 1].

В училищі було обладнано 32 навчальних кабінети, двадцяти восьми найменувань, читальний, актовий та спортивний зали, бібліотека, їдальня,

спортивний майданчик та інші [56, арк. 5].

Училище працювало у дві зміни, в основному були всі умови для якісної підготовки кваліфікованих вчителів початкових класів, вихователів дошкільних закладів та дитячих садків.

Успішність учнів за результатами семестрових та перевідних екзаменів становила 69,8 %, якісний показник за рік – 53,4%.

Випускники училища набули необхідні знання, професійні уміння та навички, про що свідчать наслідки державних екзаменів:

- 101 випускник стаціонару склав державні екзамени на «5»;
- 249 – на «4» і «5»;
- 65 випускників стаціонару та 15 випускників заочного відділення

одержали дипломи з відзнакою [55, арк. 3].

У 1988-1989 навчальному році навчально-методична та політико-виховна робота училища, за констатацією адміністрації, була спрямована на втілення у життя рішень XXVII з'їзду КПРС та XXVII з'їзду Компартії України, основних напрямків перебудови вищої та середньої спеціальної освіти в країні, основних напрямків реформи загальноосвітньої та професійної школи, XIX Всесоюзної партійної конференції та інших партійних документів.

Для здійснення цих завдань педагогічний колектив училища протягом навчального року працював над удосконаленням навчально-виховного процесу, наукового, ідейно-теоретичного та методичного рівнів викладання всіх навчальних предметів, підвищення якості підготовки спеціалістів для народної освіти. Це досягалося шляхом:

– впровадження активних форм та методів навчання, підвищення ефективності кожного уроку; його виховного потенціалу, оптимізації змісту, методів та прийомів навчання з кожного предмету;

– удосконалення методичного забезпечення всіх навчальних предметів;

– посилення ролі суспільних дисциплін у формуванні особистості вчителя–вихователя, єдності ідейно-політичного, морального,

інтернаціонального та трудового виховання як у процесі вивчення основ наук, так і у всій позакласній роботі;

- піднесення ролі індивідуальної роботи з учнями;
- удосконалення практичної підготовки учнів училища до роботи в 4-річній початковій школі, проведення позакласної виховної роботи та до роботи в групах продовженого дня;
- прищеплення учням навичок самостійного набуття знань;
- підвищення ідейно-теоретичного рівня та професійної майстерності викладачів, підвищення відповідальності кожного за навчання, комуністичне виховання і підготовку за спеціальністю кожного учня; удосконалення керівництва і контролю за всіма ланками навчально-виховного процесу в училищі [55, арк. 7].

Це був останній навчальний рік, коли ставилося завдання «удосконалювати комуністичне виховання учнів, формувати в них марксистсько-ленінський світогляд та комуністичні переконання». 24 серпня 1991 р. Україна проголосила незалежність. Розпочинався новий, якісно відмінний від попереднього етап розвитку навчального закладу.

Отже, у 1970-1980-х роках Хмельницьке педагогічне училище активно розвивалося та вдосконалювало свою діяльність. Незважаючи на ідеологічні виклики того часу, навчальний заклад досяг значних успіхів у підготовці кваліфікованих педагогічних кадрів.

Училище постійно працювало над удосконаленням навчального процесу, впровадженням нових методів навчання та підвищенням кваліфікації викладачів. Незважаючи на домінування ідеологічного чинника в роботі, училище приділяло увагу розвитку професійних компетенцій майбутніх вчителів.

Поступово покращувалася матеріально-технічна база училища, що створювало більш комфортні умови для навчання. Училище готувало не тільки вчителів початкових класів, а й вихователів дитячих садків. Кількість студентів постійно зростала, що свідчило про високий попит на освітні

послуги навчального закладу.

Викладачі заохочували студентів до самостійного здобуття знань, роботи з різноманітними джерелами інформації. Навчальний процес був спрямований на формування не тільки теоретичних знань, а й практичних навичок, необхідних для роботи в школі. Значна увага приділялася формуванню у студентів марксистсько-ленінського світогляду та лояльності до комуністичної партії.

Хмельницьке педагогічне училище в 1970-1980-х роках було одним з провідних навчальних закладів такого типу в регіоні.

2.2 Структурні зміни навчального закладу та функціонування навчального процесу

Період 1970-1990 років був досить складним і неоднозначним для освіти в Україні, зокрема, для Хмельницького педагогічного училища. З одного боку, це був час активної ідеологізації освіти, з іншого – період певних реформ та пошуку нових підходів до навчання і виховання [1, с. 58–60].

Увесь навчальний процес був пронизаний ідеологією комуністичної партії. Викладачі мали не лише передавати знання, а й формувати у студентів комуністичні погляди, виховувати їх у дусі радянського патріотизму.

Головним завданням педагогічних закладів було підготувати фахівців, які б сприяли будівництву соціалізму. У зв'язку з цим навчальні програми підлягали ретельній цензурі, а будь-які відступи від офіційної ідеології були неприпустимі.

У відповідь на потреби суспільства та держави, училище поступово розширювало спектр спеціальностей. З'явилися нові факультети та кафедри, що відповідали вимогам часу.

Для поглиблення наукових досліджень та підвищення якості підготовки фахівців при училищі створювалися науково-дослідні лабораторії.

Для забезпечення якісного навчального процесу проводилася робота зі зміцнення матеріально-технічної бази: оновлювалося обладнання, створювалися нові навчальні аудиторії [27, с. 349].

Основними методами навчання залишалися лекції, практичні заняття та самостійна робота студентів. Більшість навчальних дисциплін мали яскраво виражену ідеологічну спрямованість. Наприклад, історія викладалася в контексті марксистсько-ленінської теорії.

Значна увага приділялася практичній підготовці майбутніх педагогів. Студенти проходили педагогічну практику в школах, дитячих садках та інших навчальних закладах. Ідеологічні рамки обмежували академічну свободу, гальмували розвиток наукових досліджень та інноваційних підходів у навчанні.

Часто виникали проблеми з забезпеченням студентів необхідними підручниками та навчальними посібниками. Незважаючи на певні покращення, матеріально-технічна база багатьох навчальних закладів залишалась недостатньою для забезпечення сучасного навчального процесу [56, арк. 12].

У 60-80-х роках наш навчальний заклад переживав справжній розквіт. Цей період ознаменувався не лише якісним зростанням освітніх послуг, але й значним розширенням матеріально-технічної бази. Яскравим підтвердженням цього став переїзд у нову сучасну будівлю на вулиці Проскурівського підпілля 139 (тоді Г. Котовського) у 1978 році, зведену завдяки підтримці місцевої влади.

У грудні 1978 року училище переїхало в нову сучасну будівлю на вулиці Г. Котовського (тепер Проскурівського підпілля), зведену за підтримки міської та обласної влади. Після майже тридцяти років плідної роботи на посаді директора, Ф. Г. Гончарук вийшов на пенсію у 1979 році. Його наступником став В. П. Сайчук, а з 1985 року керівництво училищем очолив М. П. Мельник. Саме за час його керівництва було відкрито музично-педагогічне відділення, збудовано новий гуртожиток та суттєво покращено

матеріально-технічну базу навчального закладу [54, арк. 9].

У 1960 роках було відновлено діяльність дошкільного відділу. Випускники дошкільного відділення, які отримали свої перші знання під керівництвом Г. І. Прокопівської (Старченко) та інших досвідчених педагогів, зробили вагомий внесок у розвиток дошкільної освіти в різних регіонах країни.

Завдяки самовідданій праці викладачів, дошкільний відділ підготував тисячі висококваліфікованих фахівців, які працювали в дитячих садках по всьому Радянському Союзу (Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Тернопільська, Івано-Франківська та інші області) [58, арк. 1].

80-ті роки ХХ століття ознаменувалися значними змінами в українській освіті, зокрема, реформою загальноосвітньої школи. Головним завданням було виховання молоді у дусі комуністичної ідеології та підготовка до праці. Особлива увага приділялася трудовому навчанню, професійній орієнтації та тісній інтеграції освіти з виробництвом. У школах вводилися нові предмети, такі як «Основи виробництва», а учні мали можливість опанувати різноманітні професії в рамках шкільних майстерень та міжшкільних комбінатів.

Період 1970-1990 років був складним і суперечливим для Хмельницького педагогічного училища. З одного боку, відбувалися певні позитивні зміни, такі як розширення спеціальностей, покращення матеріально-технічної бази. З іншого боку, ідеологічні обмеження гальмували розвиток освіти. Незважаючи на всі труднощі, училище продовжувало готувати висококваліфікованих фахівців, які в подальшому зробили значний внесок у розвиток освіти в регіоні.

ВИСНОВКИ

Хмельницьке педагогічне училище, засноване в 1921 році, стало невід'ємною частиною освітньої системи Поділля. Його діяльність тісно пов'язана з важливими історичними подіями, такими як революції, війни та соціально-економічні зміни. Училище відіграло ключову роль у формуванні нового покоління вчителів, що особливо проявилось в повоєнний період, коли зростала потреба в кваліфікованих педагогах для відновлення освітньої системи.

Протягом свого існування училище зіткнулося з численними викликами: зміни політичного режиму, економічні кризи та інші труднощі. Проте, незважаючи на ці труднощі, Хмельницьке педагогічне училище змогло не лише вижити, а й розвиватися. Після Другої світової війни училище не тільки відновило свої функції, але й суттєво підвищило якість підготовки педагогів.

У проведеному дослідженні констатовано, що аналіз історико-педагогічної літератури про розвиток навчального закладу у 1945–1991 рр., дозволяє зробити висновок про наявність чималого доробку напрацювань, в яких міститься цінна та змістовна інформація з історії Хмельницького педагогічного училища. Передусім це відноситься до визначеності хронологічних етапів розвитку навчального закладу, персоніфікації його викладацького складу та студентського контингенту, окреслені навчальних дисциплін, які опановували слухачі у різні періоди розвитку закладу та чимало інших. Однак, при цьому маємо підстави визнати, що на сьогодні все ще залишається низка проблемних питань, які чекають свого подальшого дослідження та концептуального осмислення. Цей фактор, наразі з іншими вагомими для нас чинниками, зумовив потребу провести значну пошукову роботу з метою комплексного дослідження історії Хмельницького педагогічного училища в 1945–1991 рр.

Загалом досліджуваний період був часом відродження та розвитку навчального закладу. Незважаючи на всі труднощі, училище виконувало важливу роль у підготовці вчительських кадрів для регіону. У цей період було відновлено освітній потенціал, збільшувалась кількість вчителів. Матеріальні труднощі істотно впливали на навчально-методичне та кадрове забезпечення. Навчальний процес загалом спрямовувався на формування одностайності, уніфікованого світогляду, колективістських цінностей, дозованої самостійності. Освітня політика здійснювалася через організаційні, регулятивні, контролюючі, процесуальні заходи.

Навчальний процес був тісно пов'язаний з ідеологією того часу, що знаходило відображення в навчальних програмах та виховній роботі. Приділялась значна увага підвищенню кваліфікації викладачів, організовувались різноманітні форми методичної роботи.

На початковому етапі існували проблеми з підготовкою вступників, що було пов'язано з низьким рівнем загальної освіти в регіоні. Крім того, навчальний процес був жорстко детермінований ідеологічними чинниками, що суттєво впливало на зміст освіти та виховання. Перебуваючи у полі зору партійно-державної системи, вчителі мали виконувати покладену на них місію – підготовку освічених, відданих «комуністичним ідеалам» громадян, «патріотів СРСР». Забезпечення навчально-методичними матеріалами вирішувалося поволі. Протягом зазначеного періоду зазнавали змін навчальні плани та програми, які повністю відповідали потребам розбудови радянського суспільства. Але, незважаючи на труднощі, педагогічне училище поступово покращувало матеріально-технічну базу, розширювало бібліотечний фонд та організовувало додаткові заняття для студентів.

Хмельницьке педагогічне училище активно займалося формуванням кваліфікованого педагогічного колективу, який міг забезпечити високий рівень підготовки студентів.

Історія Хмельницького педагогічного училища є яскравим прикладом того, як освітній заклад може адаптуватися до складних умов та виконувати

важливі соціальні функції. Училище, незважаючи на всі виклики, продовжувало готувати кваліфікованих фахівців, які робили значний внесок у розвиток освіти в регіоні. Його випускники, отримавши знання та досвід, стали важливими агентами змін у суспільстві, що підкреслює значення освіти в контексті історичних трансформацій.

Історія педагогічного училища свідчить не лише про витривалість та адаптивність навчального закладу, а й про його незамінну роль у формуванні освітньої політики та культурного середовища на Поділлі. Вивчення досвіду Хмельницького педагогічного училища може стати важливим внеском у сучасну дискусію про розвиток освіти в Україні, а також про її здатність до інновацій та змін в умовах соціальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дарманський М. М., Телячий Ю. В., Шумлянська Л. Ф. 80 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницького педучилища, педколеджу, гуманітарно-педагогічного інституту. Хмельницький: Поділля, 2001. 132 с.
2. «Історія Хмельницького педагогічного училища 1971–1990 роки». Хмельницький, 1990. 46 с.
3. «Історія Хмельницького педагогічного училища 1921–1970 роки». Хмельницький, 1970. 102 с.
4. Шумлянська Л. Сплав молодості, досвіду і знань (Хмельницькому педагогічному училищу – 60 років). *Радянське Поділля* (орган Хмельницького обласного комітету Комуністичної партії України та обласної ради народних депутатів). Хмельницький. 1981. 17 жовтня. № 199. С. 2.
5. Ільїнський В. М. Хмельницьке педагогічне училище – кузня вчительських кадрів середньої кваліфікації на Поділлі. *Культура Поділля: історія і сучасність*. Хмельницький, 1993. С. 44–46.
6. Гончарук Ф. Шлях у півстоліття. *Радянське Поділля* (орган Хмельницького обласного комітету Комуністичної партії України та обласної ради народних депутатів). Хмельницький. 1971. 15 жовтня. № 189. С. 2.
7. Вовченко К. Хмельницькому педагогічному – п'ятдесят. *Корчагінець* (газета Хмельницького обласного комітету ЛКСМУ. 1971. 14 жовтня. № 123. С. 3.
8. Телячий Ю. В. Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія: сторінки історії освітнього шляху (1921–2006 рр.). *85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (5-6 жовтня 2006 р.)* / ред. кол.: В. Є. Берека (голова), О. М. Галус, В. І. Плахтій та ін. Хмельницький: ред.-вид. відділ ХГПА, 2006. С. 5–8.
9. Мельник М. Роль педагогічного училища у становленні гуманітарно-педагогічного коледжу, інституту, академії. *85 років освітнього шляху*.

Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (5-6 жовтня 2006 р.) / ред. кол.: В. Є. Берека (голова), О. М. Галус, В. І. Плахтій та ін. Хмельницький: ред.-вид. відділ ХГПА, 2006. С. 8–11.

10. Пісоцька Л. Становлення факультету дошкільного виховання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. *85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії:* Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (5-6 жовтня 2006 р.) / ред. кол.: В. Є. Берека (голова), О. М. Галус, В. І. Плахтій та ін. Хмельницький: ред.-вид. відділ ХГПА, 2006. С. 11–15.

11. Шоробура І. М. Кафедра шкільної педагогіки та психології в структурі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. *85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії:* Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. (5-6 жовтня 2006 р.) / ред. кол.: В. Є. Берека (голова), О. М. Галус, В. І. Плахтій та ін. Хмельницький: ред.-вид. відділ ХГПА, 2006. С. 44–47.

12. Берека В. Є., Плахтій В. І., Телячий Ю. В. Від педшколи до академії. Роки становлення і поступу (1921–2006). *Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в особах* / керівники видавничого проекту: В. І. Плахтій, Ю. В. Телячий. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2006. Т. 1. С. 3–10.

13. Брижак П. Бінницька (Ошовська) Олена Петрівна. *Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в особах* / керівники видавничого проекту: В. І. Плахтій, Ю. В. Телячий. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2006. Т. 1. С. 27–33.

14. Брижак П. Бучківська Галина Вікентіївна. *Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в особах* / керівники видавничого проекту: В. І. Плахтій, Ю. В. Телячий. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2006. Т. 1. С. 43–54.

15. Брижак П. Дорош Галина Олесіївна. *Хмельницька гуманітарно-*

педагогічна академія в особах / керівники видавничого проекту: В. І. Плахтій, Ю. В. Телячий. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2006. Т. 1. С. 106–113.

16. Брижак П. Мельник Михайло Павлович. *Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в особах* / керівники видавничого проекту: В. І. Плахтій, Ю. В. Телячий. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2006. Т. 1. С. 189–204.

17. Брижак П. Пісоцька Леоніда Станіславівна. *Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в особах* / керівники видавничого проекту: В. І. Плахтій, Ю. В. Телячий. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2006. Т. 1. С. 232–243.

18. Брижак П. Сігінішина Галина Йосипівна. *Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в особах* / керівники видавничого проекту: В. І. Плахтій, Ю. В. Телячий. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2006. Т. 1. С. 276–281.

19. Брижак П. Толстих Віктор Федорович. *Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в особах* / керівники видавничого проекту: В. І. Плахтій, Ю. В. Телячий. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2006. Т. 1. С. 313–316.

20. Брижак П. Ящук Інна Петрівна. *Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в особах* / керівники видавничого проекту: В. І. Плахтій, Ю. В. Телячий. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2006. Т. 1. С. 347–352.

21. Брижак П. Г. Відданість освіти: штрихи до портрета М. П. Мельника. *Освіта, наука і культура на Хмельниччині (до 75-річчя утворення Хмельницької області)*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 27 вересня 2012 р.) / ред. кол.: І. М. Шоробура (голова), О. М. Галус, В. І. Слюзко та ін. Хмельницький: ХГПА, 2012. С. 79–84.

22. Казакова Н. В., Кащук А. О. Діяльність управлінця, науковця, педагога за покликанням Л. А. Машкіної. *Освіта, наука і культура на*

Хмельниччині (до 75-річчя утворення Хмельницької області): матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 27 вересня 2012 р.) / ред. кол.: І. М. Шоробура (голова), О. М. Галус, В. І. Слюзко та ін. Хмельницький: ХГПА, 2012. С. 159–162.

23. Дитинник Л. В. Інноваційно-комунікативний розвиток академічної бібліотеки. *Освіта, наука і культура на Хмельниччині (до 75-річчя утворення Хмельницької області):* мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 27 вересня 2012 р.) /ред. кол.: І. М. Шоробура (голова), О. М. Галус, В. І. Слюзко та ін. Хмельницький: ХГПА, 2012. С. 122–126.

24. Шоробура І. М. Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в освітньому просторі Подільського краю. *Духовні витоки Поділля: заклади освіти в історії краю:* матеріали ІХ всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 16 травня 2019 р.). Хмельницький: ХГПА, 2019. С. 6–11.

25. Машкіна Л., Казакова Н. Педагогічна практика в історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. *Духовні витоки Поділля: заклади освіти в історії краю:* матеріали ІХ всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 16 травня 2019 р.). Хмельницький: ХГПА, 2019. С. 163–168.

26. Островий В. Основні етапи біографії педагога, освітянина Поділля – Мельника Михайла Павловича. *Духовні витоки Поділля: заклади освіти в історії краю:* матеріали ІХ всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 16 травня 2019 р.). Хмельницький: ХГПА, 2019. С. 6–11.

27. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька область / ред рада вид.: В. Г. Кремень (гол.) та ін; ред. кол. тому: О. М. Завальнюк (гол) та ін. Київ: Знання України, 2010. 447 с.

28. Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія: історія 100-літнього поступу: інформаційний збірник / укладачі: І. Шоробура, О. Галус, Б. Крищук, В. Адамський. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2021. 182 с.

29. Шоробура І. Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія: віхи

історичного поступу (1921–2021 рр.). *Духовні витоки Поділля: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в історії краю* (до 100-річчя заснування закладу): матеріали XI всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 травня 2021 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 5–12.

30. Поліщук О. З історії навчально/науково-педагогічної роботи в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії. *Духовні витоки Поділля: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в історії краю* (до 100-річчя заснування закладу): матеріали XI всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 травня 2021 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 13–16.

31. Пісоцька Л. Окремі факти з історії факультету дошкільної освіти та психології, а тоді – дошкільного відділення. *Духовні витоки Поділля: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в історії краю* (до 100-річчя заснування закладу): матеріали XI всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 травня 2021 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 21–26.

32. Олійник Н. Становлення гуманітарного факультету Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії: ретроспективний аналіз. *Духовні витоки Поділля: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в історії краю* (до 100-річчя заснування закладу): матеріали XI всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 травня 2021 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 27–31.

33. Адамський В., Крищук Б., Крищук В. Проскурівське педагогічне училище у перші повоєнні роки: навчальний аспект діяльності. *Духовні витоки Поділля: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в історії краю* (до 100-річчя заснування закладу): матеріали XI всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 травня 2021 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 38–62.

34. Адамський В., Мельник Г. Проскурівське педагогічне училище доби пізнього сталінізму у фондах архівного відділу Хмельницької міської ради. *Духовні витоки Поділля: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в історії краю* (до 100-річчя заснування закладу): матеріали XI

всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 травня 2021 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 63–73.

35. Блажевич Ю., Роздобудько А. Ратний і трудовий подвиг фронтників, освітян і директорів педучилища Мамона Дмитра Пименовича (1945–1952) та Гончарука Федора Григоровича (1952–1979). *Духовні витоки Поділля: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в історії краю* (до 100-річчя заснування закладу): матеріали XI всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 травня 2021 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 109–124.

36. Завальнюк О., Прокопчук В. Юрій Телячий – випускник Хмельницького педучилища, відомий вчений, педагог, громадський діяч. *Духовні витоки Поділля: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в історії краю* (до 100-річчя заснування закладу): матеріали XI всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 травня 2021 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 155–171.

37. Яківчук Г. Історія академії в іменах (І. С. Попик, О. І. Попик). *Духовні витоки Поділля: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в історії краю* (до 100-річчя заснування закладу): матеріали XI всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 травня 2021 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 140–154.

38. Дитинник Л. Славний шлях бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії – 100 років. *Духовні витоки Поділля: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія в історії краю* (до 100-річчя заснування закладу): матеріали XI всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 травня 2021 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 90–97.

39. Вермінська А. Проскурівське педагогічне училище у 1945–1953 рр.: структура, навчальний процес, матеріальна база. *Духовні витоки Поділля: освіта, наука і культура на Хмельниччині* (до 85-річчя утворення Хмельницької області): матеріали XII всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 вересня 2022 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 50–60.

40. Кобилянська О. Організація заочної форми навчання у Проскурівському педагогічному училищі в 1945–1953 роках. *Духовні витoki Поділля: освіта, наука і культура на Хмельниччині (до 85-річчя утворення Хмельницької області)*: матеріали XII всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 20 вересня 2022 р.). Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 199–207.

41. Брижак П. Лідер Західного педагогічного регіону: спогади і роздуми. *Педагогічна спадщина М. М. Дарманського в контексті сучасних реалій*: матеріали Других педагогічних читань пам'яті М. М. Дарманського (Хмельницький, 5 квітня 2007 р.). Хмельницький: ХГПА, 2007. С. 18–19.

42. Войтенко В. М. М. Дарманський і пріоритетні напрями розвитку освіти області у 1987–1992 рр. *Педагогічна спадщина М. М. Дарманського в контексті сучасних реалій*: матеріали Других педагогічних читань пам'яті М. М. Дарманського (Хмельницький, 5 квітня 2007 р.). Хмельницький: ХГПА, 2007. С. 30–33.

43. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 2 «Звіт про роботу Проскурівського педучилища за 1945-46 навчальний рік». 24 арк.

44. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 3 «Звіт про роботу Проскурівського педучилища за 1945-46 навч. рік». 15 арк.

45. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 8 «Звіт Проскурівського педучилища за I-ше півріччя 1946-47 н. р.». 27 арк.

46. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 18 «Звіт про роботу Проскурівського педучилища за 1948-49 навчальний рік». 51 арк.

47. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 31 «Звіт про роботу Проскурівського педучилища за 1950-1951 навч. рік». 58 арк.

48. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне

училище». Оп. 1. Спр. 54 «Звіт про роботу Проскурівського педагогічного училища фізичного виховання за 1952-53 н. р.». 35 арк.

49. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 68 «Звіт про роботу Хмельницького педагогічного училища фізичного виховання за 1953-1954 навчальний рік». 40 арк.

50. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 119 «Отчет о работе училища. 1958-1959 г.г.». 55 арк.

51. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 203 «Звіт про навчально-виховну роботу Хмельницького педагогічного училища за 1966-1967 навчальний рік». 80 арк.

52. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 280 «Звіт про навчально-виховну роботу Хмельницького педагогічного училища за 1971-1972 навчальний рік». 103 арк.

53. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 392 «Річний звіт про роботу педучилища за 1981-1982 н. р.». 99 арк.

54. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 444 «Плани роботи училища на 1988-1989 н. р.». 30 арк.

55. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 468 «План роботи навчальних кабінетів на 1990-1991 н. р.». 48 арк.

56. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 469 «План роботи базового педучилища на 1990-1991 н. р.». 27 арк.

57. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 476 «Статистичний звіт за 1990 рік». 2 арк.

58. Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 487 «Статистичний звіт за 1991 рік». 1 арк.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Характеристика на вчителів Проскурівського педагогічного училища
у 1945-1946 навчальному році**

Прізвище, імя та по батькові	Де та ким працював до Вітч. війни	Чи переб. на окупов. території та ким прац.	Характеристика
1. Мамон Д. П.	Зав. уч. Городок. педучил.	Ні	За час своєї роботи в педучилищі показав себе культурним, дисциплінованим, вимогливим до себе, до учителів і слухачів. Активний, працьовитий, енергійний, морально стійкий. Користується авторитетом серед учителів і слухачів. Приймає активну участь у громад.-політ. житті і міста.
2. Равицька О. П.	Виклад. Укр. мови Город. педуч.	Ні	Скромна, добросовісна, знає своє діло. Культурна, ввічлива дисциплінована, вимоглива до себе і слухачів, користується заслуженим авторитетом серед учителів і учнів. Приймає активну участь у громад.-політ. житті міста.
3. Лабзіна Т. Я.	Викл. учит. Кам.-Под. інститута	Ні	Грамотна свого предмету, активна, працьовита, вимоглива до себе і слухачів, як завуч не досить вимоглива до учителів. Чесна, добросовісна, користується авторитетом серед учителів. Приймає активну участь у громад.-політ. житті міста.
4. Манденблат Р. С.	Учит. Проскур. с. ш. № 7	Ні	Енергійна, ініціативна, хороший організатор, вимоглива до себе і слухачів. Здібна як педагог і адміністратор. Приймає активну

			участь в політ.-мас. роботі школи.
5. Горностанська Р. Л.	Училась в інституті	Ні	Молода, добросовісна, знає своє діло, ввічлива, культурна, активна, трудолюбива. Користується авторитетом серед учителів і слухачів. Приймає активну участь в політ.-мас. роботі не лише серед слухачів педучилища, а і серед населення міста.
6. Несін А. С.	Виклад. Город. педшколи	В 1941 до 1942 р. займався сапож. роб., в 1942-44 р. учителював в с. Черниволи	Добросовісний, чесний, трудолюбивий, має організ. здібності, але не має достатн. загал. розвитку, що приводить його до хиб. Витриман., ввічливий, приймає актив. участь у політ.-мас. роботі школи.
7. Собоной Ф. Н.	Був у Черв. Арм.	Ні	Дисциплінований, наполегливий до праці, вимогливий до себе і слухачів, вкладає всі знання у військ.-фіз. підгот. Користується заслуж. авторитетом серед учител. і слухачів, приймає активну участь у політ.-мас. роботі школи.
8. Балабан М. Я.	Викл. Тульч. педшколи	Був	Скромний, добросовісний, виключно чесний і працьовитий, культурний, ввічливий, вимогливий до себе і слухачів, здібний і знаючий своє діло учитель, корист. заслуженим авторитетом.
9. Гелібтерман Г. І.	Учит. Проскур. с. ш. № 3	Ні	Має широкі знання з свого фаху, дисциплінований, вимогливий до себе і слухачів, витриманий, користується авторит. серед учителів і слухачів, приймає активну участь у гром.-політ. житті школи.

10. Дзіно Г. О.	Учит. Проскур. с. ш. № 6	Була учит. в с. Гути Богодух. р- ну Хар. обл.	За час своєї роботи в педучил. Показала себе чесною, дисциплінованою, вимогливою до себе і слухачів. Активна, працьовита, знає свій предмет і інші. Приймає активну участь у громад.-політ. житті школи і міста.
11. Козовой Ю. В.	Учит. Проскур. с. ш. № 3	Ні	Культурний, ввічливий, вимогливий до себе, але недостат. вимогл. до слухачів і його слабкість слухачі часто використовують під час письмов. робіт, корист. повагою серед учителів, приймає участь у політич. житті школи.
12. Вінокур Р. П.	Учит. Проскур. с. ш. № 3	Ні	Працює зам. по заочному відділу при Обл. ВНО, через що немає можливості приділити певної уваги для слухачів, щоб проробити практичні чи лабораторні роботи.
13. Коренбліт Е. С.	Учит. серед. шкіл	Ні	Має 45 років педстажу. По своїй старості (глухота) учителем музики при педуч. використати неможливо.

Джерело: Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 2. Арк. 7–8. Машинопис. Засвідчена копія.

Додаток В

Загальна характеристика вчительського персоналу Проскурівського педагогічного училища у 1945-1946 навчальному році

№ п/п	Прізвище	Освіта	Стаж	Що викладає		Навантаження
				I курс	III курс	
1	Равицька О. П.	Вища	8	Укр. мову і літературу	-	20 г.
2	Гелібтерман Г. І.	Вища	19	Рос. мову	Укр. мову Метод. мови	26
3	Лабзіна Т. Я.	Вища	23	Рос. літературу	Рос. мову	12
4	Козовой Ю. В.	Вища	18	Арифметику Геометрію	Арифметику Мет. арифмет.	22
5	Манденблат Р. С.	Н. вища	13	Алгебру	-	8
6	Горностанська Р. Л.	Вища	3	Історію	Конституцію	14
7	Дзіно Г. О.	Вища	26	Географію Природознавст.	Методику географії і природозн.	26
8	Вінокур Р. П.	Вища	12	Фізику	-	8
9	Мамон Д. П.	Вища	13	Педагогіку і психологію	-	12
10	Несін А. С.	Вища	18	-	Педагогіку і психологію	26
11	Балабан М. Я.	Середня	25	Каліграфію Малювання	-	16
12	Коренбліт Е. С.	Середня	43	Співи	-	12
13	Собовой Ф. Н.	Середня	8	Військово-фізичну підготовку	-	20

Джерело: Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 3. Арк. 5. Машинопис. Засвідчена копія.

Додаток С

**План прийому слухачів до Проскурівського педагогічного училища
у 1947-1948 навчальному році**

Українська РСР

Міністерство освіти

28/II 1947 р.

№ 20/78.

М. Київ, Б. Шевченка, 14.

Завідувачеві облВНО

Тов.

Копія директору Проскурівського педучилища

План прийому слухачів до педагогічних училищ області на
1947-48 навчальний рік встановлено в кількості

№	Найменування педучилищ	План прийому на I-й курс		Всього	Примітки
		Шкільного відділу	Дошкільного відділу		
1	Проскурівське	120	-	120	-

Міністерство освіти УРСР зобов'язує Вас для забезпечення повного виконання плану прийому слухачів до педагогічних училищ широко розгорнути роз'яснюючу роботу по популяризації шкільного й дошкільного відділів педучилищ серед учнів випускних класів семирічних і середніх шкіл.

Заступник Міністра освіти УРСР І. Гуленко

Згідно: [підпис]

Джерело: Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 12. Арк. 11. Рукопис. Засвідчена копія.

**На документі резолюція: Справа. 10.III.47. Д. Мамон*

*Додаток Д***Контингент учнів Хмельницького педагогічного училища
у 1981-1982 навчальному році**

На начало 1981-1982 учебного года в училище было 1179 учащихся, из них:

На стационаре – 749 (297 – школьный отдел, 452 – дошкольный отдел);

На заочном отделении – 430.

На конец года – 1166:

Из них: на стационаре 736 (295 – школьный отдел, 441 – дошкольный отдел);

На заочном отделении – 430.

Выбыло 8 учащихся.

Джерело: Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 392. Арк. 6. Машинопис. Оригінал. Підпис.

Додаток Е

**Успішність учнів із суспільних предметів на кінець
1981-1982 навчального року**

(в процентах)

№ з/п	Показники	Навчальні роки	
		1980-1981 р.	1981-1982 р.
Стаціонарне навчання			
1	Абсолютна	1137-100%	919-100%
2	На «5»	277-24,4%	153-16,6%
3	На «5» і «4»	1041-91,5%	825-90,9%
4	На «3»	96-8,5%	84-9,1%
Заочне навчання			
1	Абсолютна	273-100%	303-100%
2	На «5»	48-17,6%	48-15,9%
3	На «5» і «4»	180-66%	144-47,5%
4	На «3»	93-34%	111-36,6%
5	На «2»	-	-

Джерело: Хмельницький міський архів. Ф. «Хмельницьке педагогічне училище». Оп. 1. Спр. 392. Арк. 81. Машинопис. Оригінал. Підпис.

Виконала магістрантка
2 курсу МІ 61 групи

Кобилянська О.О.

Робота допущена до захисту

Завідувач кафедри
к.і.н., доцент

Островий В.М.

Декан факультету
д.пед.н., професор

Бучківська Г.В

25 листопада 2024 р.